Joseph Anton

VZPOMÍNKY

Salman Rushdie

Salman Rushdie

Joseph Anton

Vzpomínky

Nakladatelství Paseka
Praha – Litomyšl

PŘELOŽILI LUKÁŠ NOVÝ
A BARBORA PUNGE PUCHALSKÁ

JOSEPH ANTON: A MEMOIR
Copyright © 2012 by Salman Rushdie
All rights reserved
Translation © Lukáš Nový, Barbora Punge Puchalská, 2012

ISBN 978-80-7432-260-0

Mým dětem
Zafarovi a Milanovi,
jejich matkám
Clarisse a Elizabeth
a všem, kteří pomohli

A z minulosti tak učinil prolog
nové hry, v které hlavní roli budeš
hrát ty, s mou pomocí.

William Shakespeare, *Bouře*

PROLOG

První černý pták

Později, když svět všude kolem něj vybuchoval a smrtonosní černí ptáci se slétali na prolézačku na školním hřišti v celých hejnech, se na sebe zlobil, že zapomněl jméno reportérky BBC, která mu oznámila, že jeho starý život skončil a schyluje se k začátku nového, temnějšího. Zavolala mu domů na jeho soukromou linku, aniž by vysvětlila, kde vzala číslo. „Jaký je to pocit," otázala se ho, „vědět, že vás ájatolláh Chomejní právě odsoudil k smrti?" Bylo úterý, v Londýně panovalo slunečné počasí, ale po její otázce jako by se náhle setmělo. Aniž věděl, co doopravdy říká, odpověděl: „Není to dobrý pocit." A pomyslel si: *Jsem mrtvý*. Kolik dní života mi ještě zbývá, ptal se v duchu a napadlo ho, že odpověď bude pravděpodobně v řádu jednociferných čísel. Položil telefon a seběhl po schodech ze své pracovny v horním patře úzkého řadového domu v Islingtonu, kde bydlel. Okna obývacího pokoje měla dřevěné okenice, které teď nesmyslně zavřel a zajistil závorou. Potom zamkl dveře do ulice.

Bylo svatého Valentýna, ale s manželkou, americkou prozaičkou Marianne Wigginsovou, spolu příliš nevycházeli. Šest dní předtím mu řekla, že je v manželství nešťastná, že „se už v jeho přítomnosti necítí dobře", přestože od jejich svatby uplynulo jen něco málo přes rok, a také on už věděl, že to byl omyl. Pozorovala ho nyní, jak nervózně přechází po domě, zatahuje záclony, kontroluje okenní zástrčky, jak má tou zprávou tělo celé rozechvělé, jako by jím procházel elektrický proud, a tak jí musel vysvětlit, co se děje. Reagovala dobře, začala probírat, co by měli teď dělat. Použila slovo *my*. To bylo odvážné.

Před domem zastavilo auto, které poslala televize CBS. Ve studiu americké televizní společnosti v budově Bowater House v Knightsbridge měl v ranním programu vystoupit naživo prostřednictvím satelitního přenosu. „Měl bych tam jít," řekl. „Je to živé vysílání. Nemůžu jen tak nepřijít."

Téhož dopoledne se měla v pravoslavném kostele na Moscow Road v Bayswateru konat vzpomínková bohoslužba za jeho přítele Bruce Chatwina. Ani ne dva roky předtím slavil své čtyřicáté narozeniny

v Homer End, Bruceově domě v Oxfordshire. Bruce nyní zemřel na AIDS a smrt přišla zaklepat i na jeho vlastní dveře. „A co ta bohoslužba?“ otázala se žena. Nedokázal jí odpovědět. Odemkl vstupní dveře, vyšel ven a nasedl do auta, kterým ho odvezli pryč, a i když to tenkrát nevěděl, takže mu okamžik, kdy opouštěl domov, nepřipadal nijak zvlášť významný, vrátil se do tohoto domu, kde už bydlel celých pět let, až o tři roky později, kdy už mu nepatřil.

Děti ve třídě v Bodega Bay v Kalifornii zpívají smutnou, nesmyslnou písničku. Česala si vlasy jenom jednou do roka, vodnice, zednice, ho, ho, ho. *Kolem školy profukuje studený vítr. Z výšky slétne osamělý černý pták a usadí se na prolézačce na hřišti. Ta dětská písnička je donekonečna se opakující popěvek. Začíná, ale nekončí. Prostě se jen pořád dokola opakuje.* Hřebenem se přitom málem píchla do oka, vodnice, zednice, rozpláclá zadnice, hej! tadyta zabitá retrokva-kvalita, klokani skokani, ho, ho, ho. *Na prolézačce sedí čtyři černí ptáci a pak přilétá pátý. Ve škole zpívají děti. Na prolézačce teď sedí stovky černých ptáků a tisíce dalších zakrývají oblohu, jako egyptská rána. Začala píseň, která nemá konce.*

Když přiletí hřadovat na prolézačce první černý pták, působí dojmem jednotlivce, je jedinečný, konkrétní. Není nutné z jeho přítomnosti odvozovat obecnou teorii, širší schéma událostí. Později, až nastane pohroma, si lidé snadno vyloží, že ten první pták byl vlastně první vlaštovkou. Ale ve chvíli, kdy usedne na prolézačce, je to jen jeden pták.

V nadcházejících letech se mu bude o této scéně zdát a pochopí, že jeho příběh je jakýmsi prologem: příběhem okamžiku, kdy na prolézačku usedne první černý pták. Na počátku se to týká jen jeho, jednotlivce, je to jedinečné a konkrétní. Nikdo z toho nebude chtít vyvozovat žádné závěry. Uplyne něco málo přes dvanáct let, než se příběh zvětší, než zaplní oblohu, jako archanděl Gabriel stojící na obzoru, jako dvě letadla nalétávající do vysokých budov, jako pohroma představovaná vražednými ptáky v Hitchcockově skvělém filmu.

V kancelářích CBS byl hlavní zprávou dne. Lidé v redakční místnosti a na různých monitorech už používali slovo, které mu brzy mělo být pověšeno kolem krku jako mlýnský kámen. Používali je, jako by bylo synonymem pro „trest smrti“, a on se s nimi chtěl pedanticky přít, že to není jeho skutečný význam. Ale od toho dne to mělo pro většinu lidí na světě znamenat právě toto. A pro něj také.

Fatva.

„Všem hrdým muslimům na celém světě oznamuji, že autor knihy *Satanské verše*, která je namířena proti islámu, Prorokovi a Koránu, jakož i všichni, kdo se nějak podíleli na jejím vydání a byli si vědomi

jejího obsahu, jsou odsouzeni k smrti. Žádám všechny muslimy, aby je popravili, kdekoliv je najdou.“ Někdo mu dal sjetinu tohoto textu, zatímco ho doprovázeli ke studiu, kde se s ním měl konat rozhovor. Jeho staré já chtělo znovu polemizovat, tentokrát se slovem „odsouzeni“. Tohle nebyl rozsudek vynesený soudem, který uznával nebo který nad ním měl pravomoc. Byl to výnos krutého a umírajícího starce. Už ale také věděl, že to, čemu bylo jeho staré já přivyklé, je odnynějška k ničemu. Byl teď novým já. Byl předmětem veřejného odsouzení, už nebyl Salmanem, kterého znali jeho přátelé, ale Rushdiem, autorem *Satanských veršů*, názvu v angličtině rafinovaně zkresleného vynecháním určitého členu. *Satanské verše* s tímto členem znamenaly román. *Satanské verše* bez určitého členu byly verše, které jsou satanské, a on byl jejich satanským autorem, „Satanem Rushdym“, rohatým tvorem na transparentech, které nesli demonstranti ulicemi vzdáleného města, oběšencem s vyhřezlým rudým jazykem na narychlo spíchnutých karikaturách. *Pověste Satana Rushdyho*. Jak snadné bylo vymazat minulost člověka a vytvořit novou verzi jeho osoby, zdrcující verzi, proti které se zdálo být nemožné bojovat.

Král Karel I. popíral legitimitu trestu vyneseného proti němu. To však Oliveru Cromwellovi nezabránilo, aby jej nechal popravit.

On žádným králem nebyl. Byl autorem knihy.

Hleděl na žurnalisty, kteří hleděli na něj, a přemýšlel, zda se takto lidé dívají na ty, které přivedli pod šibenici, k elektrickému křeslu nebo gilotině. Když k němu přistoupil jeden zahraniční korespondent a začal se s ním přátelsky bavit, zeptal se toho muže, co si má o Chomejního výroku myslet. Jak vážně by ho měl brát? Byla to jen květnatá řečnická fráze, nebo něco doopravdy nebezpečného?

„Ale prosím vás, nedělejte si s tím zas až tak velké starosti,“ řekl novinář. „Prezidenta Spojených států odsuzuje Chomejní k smrti každé páteční odpoledne.“

Když se ho během vysílání zeptali, jak bude na hrozbu reagovat, odpověděl: „Škoda, že jsem nenapsal kritičtější knihu.“ V tu chvíli i vždycky potom byl hrdý, že řekl právě tohle. Byla to pravda. Neměl pocit, že jeho kniha je obzvláště kritická vůči islámu, ale, jak řekl toho rána v americké televizi, náboženství, jehož představitelé se chovají tímto způsobem, by pravděpodobně trocha kritiky prospěla.

Když rozhovor skončil, sdělili mu, že volala manželka. Zatelefonoval domů. „Nevracej se sem,“ řekla mu. „Čeká tady na tebe před domem dvě stě novinářů.“

„Půjdu do agentury,“ odpověděl. „Zabal mi tašku a sejdeme se tam.“

Literární agentura Wylie, Aitken & Stone, která jej zastupovala, měla kancelář v domě s bílou fasádou ve Fernshaw Road v Chelsea. Před ním žádní novináři netábořili – světová média zjevně nenapadlo, že by v takový den navštívil svého agenta, a když vstoupil dovnitř, všechny telefony v budově zvonily a všechny hovory se týkaly jeho. Gillon Aitken, jeho britský agent, na něj užasle pohlédl. Měl právě na telefonu poslance parlamentu za východní Leicester Keithe Vaze, muže indického původu. Přikryl mluvítko a zašeptal: „Chceš s tím člověkem mluvit?"

Vaz mu během rozhovoru řekl, že to, co se stalo, bylo „otřesné, naprosto otřesné", a slíbil mu svou „plnou podporu". O několik týdnů později byl jedním z hlavních řečníků na demonstraci proti *Satanským veršům*, jíž se zúčastnilo přes tři tisíce muslimů, a popsal tuto událost jako „jeden z nejvýznamnějších dnů v dějinách islámu a Velké Británie".

Zjistil, že nedokáže promýšlet věci dopředu, že nemá tušení, jakou podobu by na sebe měl jeho život nyní vzít ani jakým způsobem si jej naplánovat. Dokázal se soustředit pouze na to, co bylo tady a teď, a tady a teď byla vzpomínková bohoslužba za Bruce Chatwina. „Kamaráde," řekl Gillon, „opravdu tam chceš jít?" Už se rozhodl. Bruce byl jeho blízkým přítelem. „Seru na to," řekl. „Jdeme tam."

Marianne dorazila s mírně nepříčetným výrazem ve tváři, podrážděná tím, jak se na ni sesypali fotografové, když z domu číslo 41 na St. Peter's Street odcházela. Následujícího dne se ten výraz objevil na titulních stránkách všech novin v zemi. Jedny jej pojmenovaly – dvoupalcovými titulky: TVÁŘ STRACHU. Moc toho nenamluvila. Ani jeden z nich toho moc nenamluvil. Nasedli do svého auta, černého saabu, on za volant, a projeli přes park do Bayswateru. Gillon Aitken s ustaraným výrazem ve tváři, dlouhé, malátné tělo vměstnané na zadní sedadlo, se svezl s nimi.

Jeho matka a nejmladší sestra žily v Karáčí. Co s nimi bude? Prostřední sestra, která s rodinou přerušila styky, žila v Berkeley v Kalifornii. Bude tam v bezpečí? Nejstarší sestra Samín, bezmála dvojče (narodila se necelý rok po něm), žila se svou rodinou na předměstí severního Londýna, ve Wembley, nedaleko proslulého stadionu. Co udělat, aby je ochránil? Jeho syn Zafar, jemuž bylo pouhých devět let a osm měsíců, bydlel se svou matkou Clarissou v domě číslo 60 na Burma Road nedaleko Green Lanes v blízkosti Clissoldova parku. V tu chvíli se zdálo, jako by Zafarovy desáté narozeniny byly daleko, předaleko. „Tati," zeptal se Zafar jednou, „nenapsal bys něco, co bych

si mohl přečíst i já?“ Připomnělo mu to verš z písně Paula Simona „St. Judy's Comet“, napsané jako ukolébavka pro jeho malého synka. *Když tě nedokážu uspat písní, tak budu nejspíš hloupě vypadat.* „Dobrá otázka,“ odvětil. „Jen co dokončím tuhle knihu, napíšu knížku pro tebe. Platí?“ „Platí.“ Tu první dokončil a vydal, a teď možná nebude mít čas napsat další. *Nikdy neporušuj slib daný dítěti*, pomyslel si, a pak z víru myšlenek honících se mu v hlavě vypadl idiotský dovětek: *Je smrt autora dostatečnou omluvou?*

Jeho myšlenky se točily kolem vraždy.

Před pěti lety cestoval s Brucem Chatwinem po „červeném středu“ Austrálie. Na jakési zdi v Alice Springs si všiml nápisu: VZDEJ SE, BĚLOCHU, TVOJE MĚSTO JE OBKLÍČENO, *s námahou se plazil vzhůru po Ayers Rocku, zatímco Bruce, který byl hrdý na to, že se mu nedávno podařilo dojít až do základního tábora pod Mount Everestem, poskakoval před ním, jako by běžel po tom nejmírnějším svahu, naslouchal příběhům místních o případu dítěte, které unesl pes dingo, a přebýval ve špeluňce zvané Inland Motel, kde se rok předtím šestatřicetiletý řidič kamionu jménem Douglas Crabbe začal chovat hrubě k personálu baru, když mu odmítli nalít, protože už byl příliš opilý, a poté co ho vyhodili, v plné rychlosti autem do baru najel a zabil pět lidí.*

Crabbe vypovídal v soudní síni v Alice Springs a s Brucem si ho tam šli poslechnout. Byl střízlivě oblečený, zíral do země a mluvil tichým, vyrovnaným hlasem. Trval na tom, že není typem člověka, který by takovou věc udělal, a když se ho zeptali, proč si je tím tak jistý, odpověděl, že řídí kamiony už léta, vždycky „o ně pečoval, jako by byly moje vlastní“ (po těchto slovech následovala odmlka, v níž snad zůstalo nevysloveno slovo „děti“), a napůl zničit nákladák se zcela příčí jeho povaze. Nato členové poroty viditelně ztuhli a bylo zřejmé, že muž nemá šanci vyváznout. „Nejlepší na tom je,“ zamumlal Bruce, „že říká pravdu.“

Jeden vrah si v hloubi duše cenil aut více než lidských bytostí. O pět let později se jiní lidé chystali popravit spisovatele za jeho rouhačská slova, a oním vozem, který milovali víc než lidský život, byla víra či její konkrétní výklad. Jak si připomněl, nebylo to první rouhání, jehož se dopustil. Jeho výstup na Ayers Rock s Brucem by nyní byl rovněž zakázán. Skála vrácená australským domorodcům, která dostala znovu dávné jméno Uluru, byla posvátným územím a turistům již na ni nebyl povolen vstup.

Během letu domů z této australské cesty v roce 1984 začal přicházet na to, jak napsat Satanské verše.

Bohoslužba v řeckém pravoslavném chrámu svaté Sofie eparchie Thyateiry a Velké Británie, postaveném a bohatě vyzdobeném

na způsob byzantského chrámu o sto deset let dříve, se konala ve zvučné, tajemné řečtině. Rituály byly zdobně byzantské. Bla bla bla Bruce Chatwin, zpěvavě odříkávali kněží, bla bla Chatwin bla bla. Vstávali, usedali, klekali si, vstávali a pak znovu usedali. Vzduch byl naplněn zápachem kadidla. Vzpomněl si, jak ho otec vzal jako dítě v Bombaji na modlitbu o svátku Ídu'l-Fitr. Na prostranství určeném k společné modlitbě zvučela arabština, stále se tam bušilo čelem do země a vstávalo s dlaněmi před sebou, jako by vám na nich ležela kniha, a mumlala se neznámá slova v jazyce, jímž nemluvil. „Dělej prostě to, co já," řekl mu otec. Jejich rodina nebyla nábožensky založená a na podobné obřady chodili málokdy. Modlitbám se nikdy nenaučil a nechápal jejich smysl. Občasná modlitba založená na napodobování a mechanickém mumlání bylo jediné, co znal. Nesmyslný obřad v kostele na Moscow Road mu proto připadal povědomý. S Marianne seděli vedle Martina Amise a jeho ženy, Antonie Phillipsové. „Máme o tebe strach," řekl Martin a objal ho. „Taky mám o sebe strach," odpověděl. Bla Chatwin bla Bruce bla. Spisovatel Paul Theroux seděl v lavici za ním. „Řekl bych, že příští týden tady budeme kvůli tobě, Salmane," pravil.

Když dorazil, stálo venku na chodníku několik fotografů. O spisovatele obvykle nemívali zájem. Zatímco bohoslužba pokračovala, začali vcházet do kostela novináři. Jedno nepochopitelné náboženství hrálo roli hostitele mediální kauzy vyvolané nepochopitelně násilným útokem jiného. *Jedním z nejhorších aspektů toho, co se stalo*, napsal později, *bylo, že nepochopitelné se stalo pochopitelným, nepředstavitelné představitelným*.

Bohoslužba skončila a novináři se k němu začali tlačit. Gillon, Marianne a Martin se od něj snažili odvrátit jejich pozornost. Jeden neodbytný šedý chlapík (šedý oblek, šedivé vlasy, šedá tvář, šedý hlas) se protlačil davem, strčil mu před obličej diktafon a kladl předvídatelné otázky. „Je mi líto," odpověděl. „Jsem tu na vzpomínkové bohoslužbě za svého přítele. Není vhodné dělat tady nějaké rozhovory." „Vy to nechápete," řekl šedý chlapík a v jeho hlase bylo cítit rozpaky. „Já jsem z *Daily Telegraph*. Poslali mě sem přímo za vámi."

„Gillone, potřebuju pomoc," řekl.

Gillon se sklonil k reportérovi ze své nesmírné výšky a pevným hlasem co nejdůstojněji pronesl: „Běž do prdele."

„Takhle se mnou nemůžete mluvit," odpověděl muž. „Chodil jsem na soukromou školu."

Tím legrace skončila. Když vyšel na ulici, novináři se tam rojili

jako trubci snažící se probojovat ke své královně, fotografové si lezli po zádech a vytvářeli vratké chumly, z kterých šlehaly blesky. Stál tam, pomrkával, pro tuto chvíli byl na rozpacích, nevěděl, co dělat a kudy a kam se dát.

Zdálo se, že není úniku. Nebylo možné dojít k autu, které bylo zaparkované sto metrů odtud, aniž by člověka nepronásledovaly fotoaparáty a mikrofony a lidé, kteří vychodili nejrůznější typy škol a byli sem posláni přímo za ním. Zachránil ho jeho přítel Alan Yentob z BBC, filmař a manažer, který se s ním seznámil před osmi lety, když točil pro program *Arena* dokument o mladém spisovateli, jemuž právě vyšel román *Děti půlnoci*. Alan měl bratra dvojče, ale lidé mu často říkávali: „Jako tvoje dvojče vypadá Salman." Ani jeden z nich s tímto názorem nesouhlasil, ale dojem přetrvával. Teď se Alanovi nejspíš vůbec nehodilo, aby si ho někdo pletl s jeho falešným dvojčetem.

Alanovo služební auto zastavilo před kostelem. „Nastup si," řekl, a pak už ujížděli pryč od povykujících novinářů. Jezdili chvíli sem a tam po Notting Hillu, dokud se dav před kostelem nerozptýlil, a pak se vrátili k místu, kde měl zaparkovaný saab.

Nastoupili s Marianne do vozu, a najednou byli sami a ticho na oba dva těžce dolehlo. Nezapnuli autorádio, protože věděli, že zprávy budou plné nenávisti. „Kam půjdeme?" zeptal se, i když odpověď znali předem. Marianne si nedávno pronajala malý sklepní byt v jihozápadním rohu Lonsdale Square v Islingtonu, nedaleko od domu na St. Peter's Street; údajně jako pracovnu, ale skutečným důvodem bylo rostoucí napětí mezi nimi. O existenci tohoto bytu vědělo jen pár lidí. Dovolil by jim vše důkladně promyslet a rozhodnout se. Dojeli k němu mlčky. Zdálo se, že není o čem mluvit.

Marianne byla talentovaná spisovatelka a krásná žena, ale už před časem začal přicházet na věci, které se mu nelíbily.

Když se přestěhovala do jeho domu, nechala na záznamníku jeho přítele Billa Buforda, šéfredaktora časopisu *Granta*, vzkaz, že má jiné číslo. „Možná ti bude povědomé," pokračoval vzkaz a pak, po tom, co Bill považoval za znepokojivou odmlku, následovala slova: *„Dostala jsem ho."* Požádal ji o ruku ve stavu velkého rozrušení, které následovalo po smrti jeho otce v listopadu 1987, a jejich vztah se zakrátko začal kazit. Jeho nejbližší přátelé – Bill, Gillon Aitken a jeho americký kolega Andrew Wylie a guyanská herečka a spisovatelka Pauline Melvillová – i jeho sestra Samín, k níž měl vždy nejblíž ze všech, ti všichni začali přiznávat, že se jim Marianne nelíbí, což se v okamžiku rozchodu dalo od přátel čekat, a tak tomu nepřikládal přílišný význam. Otřáslo jím

teprve, když ji sám několikrát přistihl, že mu lže. Co si o něm myslela? Často se zdálo, že se na něj hněvá, a když s ním hovořila, měla ve zvyku hledět kamsi za něj, jako by mluvila s duchem. I nadále ho přitahovala inteligencí a vtipem i fyzicky – zvlněnými kaštanovými vlasy, jež jí spadaly do tváře, širokým americkým úsměvem na plných rtech. Stávala se však pro něj záhadou a občas si říkal, že se oženil s kýmsi, koho nezná. Se ženou v masce.

Bylo pozdní odpoledne a jejich soukromé problémy jako by náhle ztratily na významu. Toho dne pochodovaly ulicemi Teheránu davy lidí s plakáty, na nichž byla jeho tvář s vyloupnutýma očima, takže vypadal jako jedna z mrtvol ve filmu *Ptáci* s černými, zakrvácenými, vyklovanými očními důlky. Toto bylo na pořadu dne: temné valentinské přáníčko adresované mu těmito vousatými muži, zahalenými ženami a smrtonosným starcem umírajícím ve svém pokoji, jenž podnikl poslední pokus zajistit si jakousi temnou, vražednou slávu. Poté co se dostal k moci, zavraždil mnohé z těch, kdo mu k ní dopomohli, a všechny ostatní, kteří se mu znelíbili. Odboráře, feministky, socialisty, komunisty, homosexuály, děvky i své vlastní bývalé blízké spolupracovníky. V *Satanských verších* vystupoval imám, který mu byl podobný, imám, z něhož se stal netvor a jehož obrovitá ústa pohltila jeho vlastní revoluci. Skutečný imám zavedl svou zemi do zbytečné války s jejím sousedem a ukončit ji nařídil teprve poté, co zahynula celá jedna generace, stovky tisíc mladých mužů. Prohlásil, že přijmout mír s Irákem je jako pozřít jed, ale pozřel ho. Proti imámovi se pak zvedl hlasitý křik mrtvých a jeho revoluce vešla v nemilost. Hledal způsob, jak kolem sebe shromáždit věrné, a našel jej v podobě knihy a jejího autora. Kniha byla ďáblovým dílem, a tímto ďáblem byl její autor; takového nepřítele potřeboval. Spisovatele tísnícího se v suterénním bytě v Islingtonu s napůl mu odcizenou manželkou. Právě ten se stal umírajícímu imámovi oním vytouženým ďáblem.

Bylo po vyučování a chtěl se vidět se Zafarem. Zavolal Pauline Melvillové a požádal ji, aby zůstala s Marianne, zatímco bude pryč. Počátkem osmdesátých let byla jeho sousedkou v Highbury Hillu – čilá, okázale gestikulující, dobrosrdečná míšenka, herečka se zásobou příběhů o Guyaně, kde se jeden z jejích předků seznámil s Evelynem Waughem, byl jeho průvodcem, a jak se domnívala, i předlohou pro pana Todda, starého, podivína, který v *Hrsti prachu* zajal v pralese Tonyho Lasta a donutil jej, aby mu předčítal nahlas Dickense; o tom, jak svého manžela Anguse zachránila z cizinecké legie tím, že si stoupla k bráně pevnosti a ječela, dokud ho nepustili; nebo jak hrála matku

Adriana Edmondsona v populárním komediálním seriálu *Mladí v partě*. V improvizovaných komediálních výstupech pro sebe vytvořila mužskou postavu, která „se stala tak nebezpečnou a děsivou, že jsem s ní musela přestat", říkala. Několik svých příběhů z Guyany sepsala a ukázala mu je. Byly velmi dobré, a poté co vyšly v její první knize *Proměny*, dostalo se jim všeobecně pochvalných recenzí. Byla mazaná a jen tak ji něco nerozházelo, byl na ni spoleh a měla jeho bezvýhradnou důvěru. Přišla okamžitě, aniž by se na cokoli vyptávala, i když měla právě narozeniny a Marianne nepřijímala bez výhrad. Ulevilo se mu, že Marianne zůstala v suterénu na Lonsdale Square a autem do Burma Road jede sám. Krásný slunečný den, jehož úžasný zimní jas jako by chtěl čelit neradostným zprávám, skončil. Ve chvíli, kdy se děti ubíraly domů, se na únorový Londýn snášela tma. Když dorazil do Clarissina domu, policie už tam byla. „Tak tady jste," řekl jeden ze strážníků. „Říkali jsme si, kam jste se asi poděl."

„Co se děje, tati?" Jeho syn měl na tváři výraz, jakého by měla být tvář devítiletého chlapce uchráněna. „Říkám mu," bystře zareagovala Clarissa, „že se o tebe dobře postarají, dokud se to nepřežene, a že to bude v pohodě." Pak ho objala tak, jak to neudělala už pět let, od doby, kdy jejich manželství skončilo. Byla první ženou, kterou kdy miloval. Setkal se s ní 26. prosince 1969, pět dnů před koncem šedesátých let, kdy mu bylo dvaadvacet a jí o rok méně. Clarissa Mary Luardová. Měla dlouhé nohy a zelené oči, jako správná hippie byla v ovčím kožichu, v kudrnatých nazrzlých vlasech měla čelenku a vycházela z ní záře, která by projasnila srdce každému. Přátelé ze světa pop music jí přezdívali Happily, „Naštěstí" (i když, rovněž naštěstí, tato přezdívka vzala za své spolu s potrhlým desetiletím, které ji zplodilo), její matka pila a otec se vrátil domů z války, během níž působil jako pilot značkařské jednotky Pathfinder, s neurózou, a když jí bylo patnáct, skočil ze střechy. Měla bígla jménem Bauble, který jí čural do postele.

Pod jasem, který z ní vyzařoval, se skrývalo mnohé z toho, co v sobě nosila. Nechtěla, aby byly stíny v její duši vidět, a když ji postihl nával melancholie, zavřela se u sebe v pokoji. Možná v sobě cítila otcův smutek a bála se, že by i ji dokázal přimět k témuž činu jako jeho, a tak se pokaždé uzavřela před světem, dokud krize nepřešla. Jmenovala se stejně jako tragická hrdinka románu Samuela Richardsona a vzdělání částečně získala na harlowské technice. Clarissa z Harlow, podivná to připomínka Clarissy Harlowové, dalšího sebevraha v jejím okolí, tentokrát románového – další ozvěna, která naháněla strach

a kterou bylo třeba zahánět oslnivým úsměvem. Její matka Lavinia Luardová, jež měla rovněž poněkud trapnou přezdívku – *Latrínie* –, rodinnou tragédii přimíchala do sklenice ginu a rozpustila ji v něm, aby mohla hrát veselou vdovu před muži, kteří ji využívali. Nejprve to byl ženatý bývalý plukovník královské stráže Ken Sweeting, který se jí přijel dvořit až z ostrova Man, od své ženy však nikdy neodešel a ani to neměl v úmyslu. Poté co se odstěhovala do městečka Mijas v Andalusii, pak následoval zástup evropských marnotratníků, kteří žili na její útraty a rozhazovali její peníze ve velkém. Lavinia byla nejprve silně proti dceřinu rozhodnutí žít s podivným, dlouhovlasým indickým spisovatelem, jehož rodinným zázemím si nebyla jistá a který nevypadal na to, že by oplýval penězi, a později i proti jejímu rozhodnutí si ho vzít. Přátelila se s rodinou Leworthových z kentského Westerhamu a bylo domluveno, že se s její krásnou dcerou ožení jejich syn Richard, povoláním účetní – pobledlý, kostnatý chlapík s warholovsky bělavými vlasy. Chodili spolu, ale Clarissa se zároveň začala potajmu vídat s dlouhovlasým indickým spisovatelem a trvalo jí dva roky, než mezi nimi zvolila, ale jedné noci v lednu 1972, když uspořádal večírek na oslavu nastěhování do nově pronajatého bytu v Cambridge Gardens poblíž Ladbroke Grove, přišla konečně rozhodnutá, a od té doby už byli pořád jen spolu. To ženy si vždy vybíraly, a úlohou mužů bylo projevit vděk, když měli to štěstí, že volba padla na ně.

Všechny jejich roky toužení, lásky, manželství, rodičovství, nevěry (převážně jeho), rozvodu a přátelství byly obsaženy v onom objetí, kterého se mu toho večera dostalo. To, co se nyní dělo, zalilo bolest mezi nimi jako povodeň a odplavilo ji, a pod tou bolestí bylo cosi starého a hlubokého, co nepodlehlo zkáze. Kromě toho byli samozřejmě i rodiči tohoto krásného chlapce, a v této roli byli vždy zajedno. Zafar se narodil v červnu 1979 právě v době, kdy se blížilo dokončení *Dětí půlnoci*. „Drž mi palce a sobě břicho," řekl jí. „Píšu jak o život." Když jednoho odpoledne nastal planý poplach, pomyslel si: *To dítě se narodí o půlnoci*, ale mýlil se; narodilo se v neděli 17. června ve 14.15. Napsal to do věnování svého románu. *Zafarovi Rushdiemu, který se vzdor veškerému očekávání narodil odpoledne.* Teď mu bylo devět a půl a úzkostně se ptal: *Co se děje?*

„Potřebujeme vědět," řekl policista, „jaké jsou vaše nejbližší plány." Než odpověděl, zamyslel se. „Nejspíš půjdu domů," řekl nakonec, a to, jak muži v uniformách ztuhli, potvrdilo jeho neblahé tušení. „Ne, pane, to bych nedoporučoval." Pak jim řekl, což celou dobu věděl, že

udělá, o suterénu na Lonsdale Square, kde na něj čekala Marianne. „Není obecně známo, že se tam pravidelně zdržujete?“ Ne, není. „To je dobře. Až se vrátíte, nechoďte už dnes pokud možno ven. Probíhají jistá jednání a zítra vás vyrozumíme o jejich výsledku, jakmile to půjde. Do té doby byste měl zůstat doma.“

Hovořil se synem, přitáhl si ho k sobě a v tu chvíli si umiňoval, že chlapci řekne co nejvíc a tomu, co se děje, dá co možná nejpozitivnější nádech, věřil, že může Zafarovi pomoci se s tím vším vypořádat tak, že v něm vzbudí dojem, že mu nic nezamlčuje, že mu poskytne rodičovskou verzi, které bude moci důvěřovat a držet se jí, až bude na školním hřišti nebo v televizi vystaven verzím jiným. Škola se zachovala fantasticky, řekla mu Clarissa: odrážela nápor fotografů a televizních štábů, které si chtěly natočit syna muže v ohrožení, a chlapci byli také skvělí. „Beze všeho se za Zafara postavili a umožnili mu prožít normální, či téměř normální školní den. Téměř všichni rodiče jim vyslovili podporu a jednomu nebo dvěma, kteří požadovali, aby Zafar ze školy odešel, protože jeho přítomnost by mohla ohrozit jejich děti, ředitel školy vynadal, takže svůj požadavek nakonec vzali zahanbeně zpátky. Bylo povzbuzující vidět toho dne v akci odvahu, solidaritu a zásadovost, vidět, jak se ty nejlepší z lidských hodnot staví násilí a fanatismu – temné stránce lidské rasy – právě ve chvíli, kdy se zdálo být tak těžké vzepřít se přívalu temnot. Co bylo až do toho dne nemyslitelné, se stalo myslitelným. Ale v Hampsteadu, v Hall School, už odpor vůči temnotám začal.

„Uvidíme se zítra, tati?“ Zavrtěl hlavou. „Ale zavolám ti,“ řekl. „Budu ti volat každý večer v sedm. Pokud tady nebudete,“ řekl Clarisse, „nech mi prosím tě vzkaz na záznamníku, kdy jindy bych měl zavolat.“ Bylo to počátkem roku 1989. Výrazy *osobní počítač*, *laptop*, *mobilní telefon*, *internet*, *Wi-Fi*, *SMS*, *e-mail* byly buď neznámé, nebo zcela nové. Nevlastnil počítač ani mobilní telefon. Ale vlastnil dům, i když v něm nemohl zůstat přes noc, a v tom domě byl záznamník a on si mohl zavolat a *vyslechnout* ho, hle, nový význam pro staré slovo, a převzít, vlastně si *vyzvednout* vzkazy. „V sedm hodin,“ zopakoval. „Každý večer, platí?“ Zafar vážně přikývl. „Dobře, tati.“

Odjel domů sám a všechny zprávy v rádiu byly špatné. Dva dny předtím se konaly demonstrace proti němu před americkým kulturním střediskem v pákistánském Islámábádu. (Nebylo zřejmé, proč byla odpovědnost za *Satanské verše* přičítána Spojeným státům.) Policie začala do davu střílet, a na místě zůstalo pět mrtvých a šedesát zraněných. Demonstranti nesli transparenty s nápisem RUSHDIE, JSEŠ

MRTVÝ. Nebezpečí se nyní kvůli íránskému výnosu značně zvýšilo. Ájatolláh Chomejní byl nejen mocným duchovním. Byl hlavou státu nařizující vraždu občana jiného státu, nad kterým neměl žádnou pravomoc, a měl ve svých službách vrahy, které již v minulosti použil proti „nepřátelům" íránské revoluce včetně těch žijících mimo Írán. Ještě jeden nový výraz se musel naučit. Právě ho použili v rádiu: *exteritorialita*. Jinými slovy *státem sponzorovaný terorismus*. Voltaire kdysi řekl, že pro spisovatele je výhodné, žije-li poblíž hranic, aby je mohl v případě, že si rozhněvá mocné, přeběhnout do bezpečí. Voltaire sám odešel z Francie do Anglie poté, co urazil šlechtice de Rohana, a zůstal v exilu po dobu sedmi let. Nyní už život za hranicemi země těch, kdo vás pronásledovali, bezpečí nezaručoval. Byla tu možnost *exteritoriální akce*. Jinými slovy, přijdou si pro vás.

Noc na Lonsdale Square byla chladná, tmavá a jasná. Na náměstí hlídkovali dva policisté. Když vystoupil z auta, předstírali, že si toho nevšimli. Jejich obchůzka byla krátká, sledovali ulici kolem bytu sto metrů v obou směrech, a jejich kroky byly slyšet, dokonce i když byl uvnitř. V tom strašidelném tichu přerušovaném kročejemi policistů si uvědomil, že už nerozumí svému životu ani tomu, co by se z něj mohlo stát, a pomyslel si, ten den už podruhé, že mu možná nezbývá ze života dost na to, aby jej pochopil. Pauline odešla domů a Marianne šla spát. Byl to den, na který by nejraději zapomněl. Byl to den, který si bude pamatovat do konce života. Vlezl do postele vedle své ženy a ta se k němu otočila a objali se, strnule, jako nešťastný manželský pár, kterým byli. Pak se jim každému zvlášť, pronásledovanému vlastními myšlenkami, nedařilo usnout.

Kroky. Zima. Černé křídlo třepetající se na prolézačce. *Všem hrdým muslimům na celém světě oznamuji, vodnice, zednice, ho, ho, ho. Aby je popravili, kdekoliv je najdou. Vodnice, zednice, rozpláclá zadnice, tadyta zabitá retrokva-kvalita, klokani skokani, ho, ho, ho.*

I

Faustovská smlouva naruby

Když byl ještě malý, otec mu před spaním vyprávěl velké zázračné příběhy z Východu, převypravoval a přetvářel je a po svém je znovu vymýšlel – Šahrazádiny příběhy z *Tisíce a jedné noci*, příběhy vyprávěné na obranu proti smrti, pro pochopení jejich moci civilizovat a zvítězit i nad těmi nejvražednějšími tyrany, zvířecí bajky *Paňčatantry* a divy, které se valily jako vodopád z *Kathásaritságary*, „Oceánu příběhů", ohromného jezera vyprávění vytvořeného v Kašmíru, kde se narodili jeho předkové, či příběhy mocných hrdinů shromážděné v *Hamzánamě* a *Dobrodružstvích Hátima Táího* (také ve filmové verzi, jejíž přídavky k původním příběhům otcovo převyprávění dále rozvíjelo a zmnožovalo). Vyrůstat ponořen do těchto příběhů znamenalo získat dvojí nezapomenutelné poučení: za prvé, že příběhy nejsou pravdivé (žádní „skuteční" džinové přebývající v lahvích, létající koberce nebo kouzelné lampy neexistovali), právě tím mu ovšem mohly dát pocítit a poznat pravdy, které by mu pravda nemohla sdělit; a za druhé, že všechny patří jemu, stejně jako patřily jeho otci Anísovi a všem ostatním, všechny byly jeho tak, jako byly jeho otce, ty prozářené světlem i ty temné, posvátné i světské, byly jeho, aby je měnil a obnovoval a zahazoval a znovu zahozené sbíral, jak a kdy se mu zlíbilo, byly jeho, aby se jim smál, radoval se z nich a žil v nich, s nimi a skrze ně, aby jim vdechoval život tím, že je bude milovat, a aby od nich na oplátku život dostával. Člověk byl jediným ze živočichů schopným příběhy vyprávět, jediným tvorem na zemi, který je vyprávěl sám sobě, aby pochopil, co je vlastně za tvora. Příběh byl jeho právem, s nímž se narodil, a nikdo ho o ně nemohl připravit.

I jeho matka Nagín pro něj měla příběhy. Narodila se jako Zohra Buttová. Když se provdala za Aníse, změnila si nejen příjmení, ale i jméno, zcela se pro něj přetvořila a odstřihla se od Zohry, na kterou nechtěla myslet a která byla kdysi silně zamilovaná do jiného muže. Zda byla v hloubi srdce Zohrou nebo Nagín, se její syn nikdy nedozvěděl, neboť o muži, kterého opustila, s ním nemluvila a místo svých tajemství se rozhodla prozrazovat ta, jež chovali ostatní. Byla

klepnou světových kvalit, a když seděl na posteli a mačkal jí nohy tak, jak to měla ráda, on, její nejstarší dítě a jediný syn, hltal ony skvělé, občas lascívní lokální zprávy, kterých měla plnou hlavu, ty gigantické, rozvětvené a vzájemně propletené lesy šeptajících stromů života nejrůznějších rodin, které v sobě nosila a z jejichž větví viselo šťavnaté, zakázané ovoce skandálu. A začal cítit, že i tato tajemství mu patří, neboť jakmile bylo jednou tajemství vyřčeno, nepatřilo už jí, která je vyslovila, ale jemu, jenž je vyslechl. Pokud jste nechtěli, aby se nějaké tajemství prozradilo, bylo třeba dodržet jediné pravidlo: *Nikomu ho neříkat*. I toto pravidlo mu mělo být později k užitku. Když se stal spisovatelem, matka mu řekla: „Už ti nebudu tyhle věci vyprávět, protože ty je pak použiješ v nějaké knize, a já z toho budu mít malér." Měla pravdu a bylo snad opravdu záhodno, aby s tím přestala, ale byla na drbech už natolik závislá, že se jich nedokázala vzdát o nic víc než jeho otec alkoholu.

Vila Windsor, Warden Road, Bombaj 26. Byl to dům na kopci s vyhlídkou na moře a na město rozkládající se mezi kopcem a mořem, a ano, jeho otec byl bohatý, přestože celý život strávil tím, že peníze rozhazoval, takže zemřel jako nuzák, po němž zůstaly jen nesplacené dluhy a svazek rupiových bankovek ukrytý v levém horním šuplíku psacího stolu. Anís Ahmad Rushdie („B. A. Cantab., advokát", stálo hrdě na mosazném štítku na zdi vedle hlavních dveří vily) zdědil majetek po otci, textilním magnátovi, jehož byl jediným synem, přišel o něj a pak zemřel, což by mohl být šťastný životní příběh, ale nebyl. Jeho děti o něm věděly jisté věci: že ráno býval veselý, dokud se neoholil, a pak, poté co strojek odvedl svou práci, začal být podrážděný a musely dávat pozor, aby mu šly z cesty; že když je vzal o víkendu na pláž, byl cestou tam živý a samá legrace, ale při návratu ho popadl vztek; že když hráli s matkou ve Willingdon Clubu golf, musela dbát na to, aby prohrála, přestože jí šel lépe než jemu, protože vyhrávat se jí nevyplatilo, a že když byl opilý, šeredně se na ně šklebil a křivil tvář do bizarních a strašidelných grimas, které je příšerně děsily a jež nikdo mimo rodinu nikdy neviděl, takže nechápal, co mají na mysli, když říkaly, že na ně jejich otec „dělá obličeje". Když ale byly malé, byly tu příběhy, po kterých se šlo spát, a když zaslechly zvýšené hlasy z jiného pokoje, když slyšely, jak matka pláče, nemohly s tím nic dělat. Přetáhly si pokrývky přes hlavu a pohroužily se do snů.

V lednu 1961 odvezl Anís svého třináctiletého syna do Anglie a asi týden předtím, než se hoch začal vzdělávat v Rugby School, sdíleli pokoj v hotelu Cumberland v blízkosti londýnského Marble

Arch. Ve dne chodili nakupovat předepsanou školní výbavu: tvídová saka, šedé flanelové kalhoty, košile Van Heusen s odepínacími polovyztuženými límci, které vyžadovaly použití knoflíčků, jimiž byl límeček připevněn ke košili, a chlapce škrtily a dusily. V Lyons Corner House na Coventry Street popíjeli čokoládové mléčné koktejly a do kina Odeon Marble Arch zašli na komedii *Horoucí peklo u Svatého Trajána* o dívčí internátní škole, která v něm vyvolala touhu, aby jeho vlastní škola nebyla čistě chlapecká. Večer otec koupil v bufetu Kardomah na Edgware Road grilované kuře a donutil ho propašovat je do hotelového pokoje v novém modrém, dvouřadovém seržovém nepromokavém plášti. V noci se otec opil a nad ránem třásl synem tak dlouho, až ho probudil, a křičel na něj oplzlé výrazy, o nichž si chlapec myslel, že je ani nemůže znát. Pak odjeli do Rugby, kde zakoupili červené křeslo a rozloučili se. Anís vyfotografoval syna před internátní školou v modrobíle pruhované čepici Bradley House a nepromokavém plášti vonícím po kuřeti, a kdybyste zahlédli smutek v chlapcových očích, mysleli byste si, že ho vyvolalo vědomí, že odchází do školy tak daleko od domova. Ve skutečnosti se syn nemohl dočkat, až otec odjede, aby se mohl pokusit zapomenout na noci plné sprostých slov a bezdůvodného běsnění. Smutek chtěl pohřbít v minulosti a začít svůj budoucí život. Pak bylo už nejspíš nevyhnutelné, aby si jej zařídil co nejdál od otce a mezi sebe a něj vložil natrvalo celé oceány. Když vystudoval univerzitu a otci oznámil, že chce být spisovatelem, Anís bezděčně vyjekl. „Tohle mám říct přátelům?“ zvolal.

O devatenáct let později, u příležitosti synových čtyřicátých narozenin, mu však poslal vlastnoručně psaný dopis, který byl tou nejcennější zprávou, jakou mohl kdy obdržet. Bylo to jen pět měsíců předtím, než otec ve věku sedmdesáti sedmi let zemřel na rychle postupující mnohočetný myelom – rakovinu kostní dřeně. Anís mu dal tímto dopisem najevo, jak důkladně a hluboce četl a pochopil jeho knihy, jak dychtivě se těšil na další, které si přečte, a jak hlubokou otcovskou lásku, kterou půl života nedokázal vyjádřit, k němu cítil. Dožil se toho, že se mohl radovat z úspěchu *Dětí půlnoci* a *Hanby*, ale v době, kdy vyšla kniha, která mu vděčila za nejvíc, už mezi živými nebyl a nemohl si ji přečíst. Snad to bylo dobře, protože také přišel o rozruch, který následoval, byť jednou z mála věcí, o nichž jeho syn nepochyboval, bylo, že v bitvě o *Satanské verše* by měl v otci bezvýhradnou a rozhodnou oporu. Bez jeho myšlenek a inspirujícího příkladu by tento román nikdy nebyl napsal. *Zbabraj nás, tátové a mámy?* Ne, tak jako v té Larkinově básni

to nebylo. A jestliže ano, zároveň mu umožnili, aby se stal člověkem a spisovatelem, jímž se měl stát.

Prvním dárkem, který od otce dostal, dárkem jako zprávou v časové kapsli, které nerozuměl, dokud se nestal dospělým, bylo jeho příjmení. „Rushdie" byl Anísův vynález; jméno jeho vlastního otce byl slušný jazykolam: Chádža Muhammad Dín Chálikí Dihlaví, úžasné jméno ze Starého Dillí, jež padlo onomu starosvětskému džentlmenovi nepříčetně zírajícímu z jediné dochované fotografie, úspěšnému průmyslníkovi a občasnému esejistovi, který žil v rozpadajícím se *havélí* ve slavné staré *mahalle* neboli čtvrti Ballímárán, změti úzkých, křivolakých uliček kousek od tržiště Čándní Čauk, jež byla domovem slavného persky a urdsky píšícího básníka Ghálibа. Muhammad Dín Chálikí zemřel mladý a synovi zanechal velké jmění (které ten promrhal) a jméno, jež bylo pro moderní svět až příliš rozvleklé. Anís se přejmenoval na „Rushdieho" z obdivu k Ibn Rušdovi, na Západě známému pod jménem „Averroes", španělsko-arabskému filozofovi z dvanáctého století, který pocházel z Córdoby a později se stal *kádím* neboli soudcem v Seville, překladateli a uznávanému komentátorovi Aristotelových děl. Jeho syn nosil toto jméno po dvě desetiletí, než pochopil, že jeho otec, znalec islámu, který zároveň zcela postrádal náboženskou víru, si je vybral, protože ctil Ibn Rušda za to, že stál v čele racionalistické polemiky s dobovým islámským literalismem, a uplynulo dalších dvacet let, než v bitvě o *Satanské verše* zazněla ozvěna této osm set let staré pře.

„Alespoň jdu do té bitvy vybaven správným jménem," říkal si v duchu, když mu tato bouře nad hlavou propukla. Jeho otec mu ze záhrobí vtiskl do ruky prapor, pod nímž byl připraven k boji, prapor Ibn Rušda symbolizující intelekt, polemiku, analýzu a pokrok, vysvobození filozofie a vzdělání z okovů teologie, lidský rozum a odpor vůči slepé víře, podřízení, rezignaci a stagnaci. Jít do války se nechtělo nikomu, ale když už se vám připletla do cesty, mohla to také být válka správná, o nejdůležitější věci na světě, a pokud jste se odhodlali ji podstoupit, nebylo od věci nést jméno „Rushdie" a stát tam, kam vás postavil váš otec, mezi ty, kdo se hlásili k velkému Aristotelovu stoupenci Averroovi, Abul Valídovi Muhammadu ibn Ahmadu ibn Rušdovi.

S otcem měli stejný hlas. Když zvedl doma telefon, Anísovi přátelé se pokaždé domnívali, že hovoří s ním, a musel je zarazit dříve, než řekli něco, co jej uvedlo do rozpaků. Byli si navzájem podobní i fyzicky, a když během klidnějších etap své hrbolaté společné cesty seděli za teplého večera na verandě, nasávali do chřípí vůni buganviley

a vášnivě se přeli o světě, věděli, že ačkoliv se v mnoha věcech neshodnou, jsou oba stejného ražení. A především sdíleli svou nevíru.

Anís byl člověk bezbožný – v Americe dokáže podobný výrok stále ještě šokovat, přestože v Evropě je zcela běžný, a v mnoha zemích zbytku světa je nepochopitelnou představu absence víry těžké dokonce vyjádřit slovy. Ale takový zkrátka byl: bezbožný člověk, který toho o Bohu hodně věděl a často se jím v myšlenkách zaobíral. Vznik islámu ho fascinoval, neboť to bylo jediné z velkých světových náboženství, které se zrodilo v době, o níž existují historické záznamy, a jehož prorokem nebyla legendární postava popsaná a oslavovaná „evangelisty" píšícími sto i více let po smrti jejího reálného předobrazu ani její stravitelnější verze připravená pro globální konzumaci brilantním propagátorem svatým Pavlem, nýbrž člověk, jehož život byl z velké části zdokumentován, jehož sociální a ekonomická situace byla dobře známa, muž žijící v době hlubokých společenských změn, sirotek, který se stal úspěšným obchodníkem s mystickými sklony a který jednoho dne na hoře Hirá nedaleko Mekky spatřil archanděla Gabriela stojícího na obzoru a zakrývajícího oblohu, jenž mu dal pokyn, aby „četl", a tak pomalu vytvořil knihu známou pod názvem Čtení: *Korán*.

To pak přešlo z otce na syna: přesvědčení, že zrození islámu je úžasným příběhem, neboť se týká události, k níž došlo *v rámci dějin* a která byla jako taková zjevně ovlivněna událostmi, tlaky a představami doby, v níž se odehrála; že jediným možným přístupem k tomuto tématu je chápat je jako součást historie a pokusit se pochopit, jak byla ona velká myšlenka těmito silami utvářena; a že je možné přijmout Muhammada jako opravdového mystika – právě tak, jako je možné akceptovat, že Johanka z Arku skutečně slyšela hlasy nebo to, že Zjevení svatého Jana bylo „skutečnou" zkušeností nepokojné duše –, aniž by se člověk musel zároveň nutně domnívat, že kdyby stál onoho dne na hoře Hirá vedle Proroka islámu, také on by archanděla viděl. Zjevení mělo být chápáno jako vnitřní, subjektivní událost, nikoli jako objektivní skutečnost, a zjevený text měl být důkladně zkoumán jako jakýkoliv jiný, s využitím všech kritických, literárních, historických, psychologických, jazykových a sociologických nástrojů. Stručně řečeno, text měl být považován za lidský výtvor, a tedy, jako všechny podobné výtvory, za cosi podléhajícího lidské omylnosti a nedokonalosti. Americký kritik Randall Jarrell vyslovil slavnou definici románu jako „dlouhého textu, s kterým není cosi v pořádku". Anís Rushdie se domníval, že ví, co je v nepořádku s Koránem: místy byl poněkud zašmodrchaný.

Traduje se, že když Muhammad sestoupil z hory, začal se „čtením“ – sám byl zřejmě negramotný –, a ten z jeho blízkých společníků, který byl právě nejblíž, zapisoval jeho slova na to, co mu přišlo pod ruku (pergamen, kámen, kůže, listí, někdy údajně i kosti). Tyto úryvky textu byly uloženy v truhle u něj doma až do jeho smrti, kdy se jeho společníci shromáždili, aby určili správné pořadí zjevení, a na tomto základě pak vznikl současný kanonický text Koránu. Měl-li být tento text „dokonalý“, bylo zapotřebí, aby čtenář věřil, a) že archanděl předal boží slovo bez přeřeknutí a chyb, s čímž lze souhlasit, neboť o archandělech se předpokládá, že se chyb nedopouštějí; b) že prorok neboli Posel, jak se sám nazýval, si zapamatoval archandělova slova zcela přesně; c) že chvatné zápisy jeho společníků, zaznamenané v průběhu třiadvaceti let trvajícího zjevení, byly právě tak bezchybné; a konečně d) že když se sešli, aby uspořádali text do konečné podoby, byla jejich kolektivní vzpomínka na správné pořadí rovněž dokonalá.

Anís Rushdie nenamítal nic proti tezím a), b) a c). Tezi d) však bylo těžší akceptovat, protože, jak mohl každý, kdo Korán četl, snadno nahlédnout, v několika súrách neboli kapitolách dochází náhle k radikální ztrátě souvislostí a změně tématu, přičemž opuštěné téma se občas bez ohlášení objeví v pozdější súře, která byla až do daného místa o něčem úplně jiném. Anísovou celoživotní touhou bylo rozluštit tato vzájemně spolu nesouvisející místa a tak dospět k textu, který bude jasnější a srozumitelnější. Je třeba říct, že to nebyl plán tajný nebo skrývaný; diskutoval o něm otevřeně s přáteli při večeři. Bylo stěží představitelné, že by toto podnikání mohlo revizionistickému učenci přinést jakékoli riziko, mráz po zádech nikomu neběhal. Snad to bylo tím, že doba byla jiná a podobné myšlenky bylo možné rozvíjet beze strachu z odvety, nebo že se společnosti, v níž byly rozebírány, dalo věřit, anebo byl snad Anís naivní blázen. V podobném ovzduší, připouštějícím položení jakékoli otázky, každopádně vychovával své děti. Nic nebylo zakázáno. Neexistovala žádná tabu. Všechno, dokonce i písmo svaté, bylo možné zkoumat a – čistě teoreticky – i vylepšovat. On sám to nikdy neudělal. Když zemřel, mezi jeho písemnostmi se nenašel žádný text. Jeho poslední roky byly ve znamení alkoholu a obchodních neúspěchů a měl málo času i chuti na těžkou dřinu, jakou hluboké studium Koránu představovalo. Možná to byl koneckonců jen jakýsi vzdušný zámek či obyčejné alkoholické tlachání. Ale jeho syna to poznamenalo. Toto byl druhý velký Anísův dar jeho dětem: onen očividně nebojácný skepticismus doprovázený téměř naprostou svobodou vůči náboženské víře. Jisté formální povinnosti

se však alespoň naoko dodržovaly. „Maso z vepřů“ se u Rushdieových nejedlo a na jejich jídelním stole byste nenalezli ani podobně zapovězené „pozemské i mořské mrchožrouty“; goanské karí s garnáty na něm chybělo. Občas došlo i k návštěvě *ídgáhu* a rituálním modlitbám, při kterých se klanělo a padalo na tvář. Jednou nebo dvakrát do roka přicházel půst během období, které indičtí muslimové, hovořící spíše urdsky než arabsky, nazývali častěji ramzán nežli ramadán. Krátce k nim také docházel *maulví*, náboženský učenec najatý Nagín, aby jejího pohanského syna a dcery naučil základům víry. Když se děti proti tomuto drobnému mužíčkovi připomínajícímu Ho Či Mina vzbouřily a dobíraly si ho tak nemilosrdně, že si na jejich neúctu k posvátným věcem musel rodičům postěžovat, Anís a Nagín zareagovali smíchem a postavili se na jejich stranu. *Maulví*, proklínaje nevěřící pohany, nasupeně odkráčel a už se nevrátil, a k žádným dalším pokusům o náboženskou výchovu již poté nedošlo. Pohani vyrůstali po pohansku a alespoň ve vile Windsor to nijak nevadilo.

Když se k otci otočil zády, na sobě modrobíle pruhovanou čepici Bradley House a seržový pršiplášť, a vrhl se rovnýma nohama do svého anglického života, hřích cizinectví byla první věc, která mu byla dána jasně na srozuměnou. Až do této chvíle se nepovažoval za člověka, který by se od ostatních v čemkoliv odlišoval. Po absolvování střední školy nikdy nezapomněl lekci, které se mu na ní dostalo: vždy se najdou tací, kteří vás nemají rádi, kterým připadáte stejně neznámí a cizí, stejní vetřelci jako zelení mužíčci nebo vesmírný sliz, a nemá smysl snažit se jejich názor změnit. Proměna v cizince: to bylo poučení, kterého se mu mělo dostat znovu později za dramatičtějších okolností.

V anglické internátní škole počátkem šedesátých let rychle zjistil, že je možné udělat tři velké chyby, pokud z nich ale uděláte jenom dvě, může vám být odpuštěno. Těmi chybami bylo: být cizincem, být chytrý a neobstát ve sportu. Chytří cizinci, kterým se v Rugby vedlo dobře, byli zároveň suverénními hráči kriketu, případně, jak tomu bylo u jednoho z jeho vrstevníků, Pákistánce jménem Zia Mahmúd, byli dobrými karbaníky; Zia se v dospělosti stal jedním z nejlepších světových hráčů bridže. Chlapci, kteří sportovním nadáním nevládli, si museli dávat pozor, aby nebyli příliš chytří a pokud možno nepůsobili příliš cizokrajně, což byla ze všech tří chyb ta nejhorší.

On se dopustil všech tří. Byl cizincem, byl chytrý a sport mu nic neříkal. V důsledku toho byly roky strávené na škole převážně

nešťastné, ačkoliv z akademického pohledu odcházel z Rugby s převládajícím pocitem, že se mu dostalo úžasně dobrého vzdělání – a s onou posilující vzpomínkou na skvělé učitele, která nás, pokud máme štěstí, provází po celý zbytek života. Jedním z nich byl P. G. Lewis, nevyhnutelně známý pod přezdívkou „Pig", který v něm podnítil takovou lásku k francouzštině, že se v průběhu jednoho trimestru dostal ze skupiny nejzaostalejších na špičku třídy; dalšími byli učitelé dějepisu J. B. Hope-Simpson, známý rovněž jako „Hope Stimulus", a J. W. „Gut" Hele, pod jehož kvalifikovaným vedením dokázal získat tzv. *exhibition*, menší stipendium na studium historie na staré alma mater svého otce, cambridgeské King's College, kde se setkal s E. M. Forsterem a objevil sex – nikoliv ovšem současně. (O něco menší hodnotu patrně mělo, že Hope-Simpson jej seznámil s Tolkienovým *Pánem prstenů*, který ho zasáhl jako infekční nemoc, jíž se už nikdy nedokázal zbavit.) Jeho starý učitel angličtiny Geoffrey Helliwell vystoupil v britské televizi den po vyhlášení *fatvy*. Smutně vrtěl hlavou a tázal se laskavým, zastřeným, potrhlým hlasem: „Kdo by si pomyslel, že se tak milý a tichý hoch může dostat do takových problémů?"

Do internátní školy v Anglii ho nikdo jít nenutil. Nagín se představa poslat jediného syna do zámořských dálav přímo příčila. Anís mu tuto příležitost nabídl a vyzval ho, aby se příslušné přijímací zkoušky pokusil složit, ale i poté, co uspěl, a místo v Rugby tak měl jisté, bylo konečné rozhodnutí ponecháno na něm. Po letech pak žasl nad onou volbou učiněnou třináctiletým chlapcem zakořeněným v rodném městě a šťastným ve společnosti přátel, kterému se (až na drobný problém s maráthštinou) ve škole dařilo a který byl miláčkem svých rodičů. Proč se rozhodl hodit to všechno za hlavu a odcestovat přes půl světa kamsi do neznáma, daleko od všech, kdo ho milovali, a všeho, co dobře znal? Byla to snad vina literatury (neboť knihomolem rozhodně byl)? V takovém případě by viníky mohli být jeho milovaní Jeeves a Bertie, případně hrabě z Emsworthu a jeho vypasená prasnice Císařovna ze zámku Blandings. Nebo ho přesvědčily pochybné půvaby světa Agathy Christie, přestože její slečna Marplová se usadila ve vesnici, v níž docházelo k největšímu počtu vražd v Anglii, St. Mary Mead? Či snad Arthur Ransome a jeho knihy o Vlaštovkách a Amazonkách tropících alotria na anglických jezerech a mnohem strašlivější literární eskapády Billyho Buntera, tlouštíka ze směšné Greyfriars School spisovatele Franka Richardse, mezi jehož spolužáky byl přinejmenším jeden Ind, Hari Džamséth Rám Singh, „temný nabob z Bhanípuru", hovořící bizarní, syntakticky

pokroucenou angličtinou („tato pokroucenoplnost“, jak by to nejspíš sám označil, „byla fantastickózní“)? Bylo to jinými slovy *dětinské* rozhodnutí vydat se do imaginární Anglie, která existovala pouze v knihách? Nebo to byla známka, že uvnitř onoho „milého, tichého hocha“ se skrývá podivnější bytost, člověk mimořádně dobrodružného ducha vybavený dostatkem kuráže, aby se odvážil skočit do tmy právě proto, že jde o krok do neznáma – mladík, který vytušil, že jako dospělý v sobě nalezne schopnost přežít a dokonce uspět kdekoliv na světě, kam ho jeho pouť dovede, a který se až příliš snadno, ne-li přímo bezohledně, dokázal vydat za snem „jiných světů“, odtrhnout se od lákadel, a ovšem i nudy „domova“, opustit zarmoucenou matku a sestry a nijak zvlášť toho nelitovat? Možná z obojího trochu. Ať tak či onak – skočil a u nohou se mu začaly větvit rozeklané cesty času. Vydal se na západ a přestal být tím, kým se mohl stát, kdyby byl zůstal doma.

Růžový kámen zasazený do Doktorovy zdi, pojmenované po legendárním řediteli doktoru Arnoldovi a tyčící se nad proslulým hřištěm „The Close“, nesl nápis, jenž budil zdání, že je oslavou aktu revolučního obrazoborectví. „Na paměť hrdinského skutku Williama Webba Ellise,“ stálo tam, „jenž projevil obdivuhodnou lhostejnost vůči dobovým pravidlům kopané a jako první popadl míč a dal se s ním do běhu, čímž přivedl na svět charakteristický rys ragby.“ Příběh Webba Ellise byl ovšem spíš legendou a škola byla vším, jen ne centrem obrazoborectví. Vzdělávali se zde synové burzovních makléřů a advokátů a „obdivuhodná lhostejnost vůči dobovým pravidlům“ nebyla součástí osnov. Proti pravidlům bylo strčit obě ruce do kapes. Totéž platilo pro „běhání po chodbách“. Naproti tomu pennalismus, jenž znamenal, že mladší chlapec fungoval jako neplacený sluha chlapce staršího, a bití byly nadále povoleny. Tělesné tresty mohl udílet správce školy nebo dokonce i starší hoch ve funkci vedoucího. Během jeho prvního trimestru byl tímto vedoucím jistý R. A. C. Williamson, který nechával rákosku viset všem na odiv nad dveřmi své studovny. Byly na ní zářezy, z nichž každý znamenal jeden výprask, který Williamson uštědřil.

On sám bit nikdy nebyl. Byl „milý a tichý hoch“. Naučil se pravidlům a úzkostlivě je dodržoval. Osvojil si školní slang. Modlitbám před spaním na kolejích se říkalo *dics* (z latinského *dicere*, mluvit), *topos* (z řeckého slova pro *místo*) znamenalo záchody a hrubý výraz *oiks*, „křupani“, se používal pro mimoškolní obyvatele města Rugby, které proslulo výrobou cementu. Ačkoliv se „tři chyby“ neodpouštěly, dělal,

co mohl, aby mezi ostatní zapadl. V šestém ročníku dostal Královninu medaili za historický esej o Napoleonově ministru zahraničních věcí, cynickém, amorálním prostopášníkovi s koňskou nohou Talleyrandovi, kterého se energicky zastával. Stal se tajemníkem školní debatní společnosti a výmluvně argumentoval ve prospěch pennalismu, onoho bizarního otroctví, které bylo zrušeno nedlouho poté, co ukončil školní docházku. Pocházel z konzervativní indické rodiny a radikální nebyl v žádném smyslu. Rasismus však pochopil rychle. Když se vrátil do své malé studovny, několikrát našel esej, který napsal, roztrhaný na kusy a rozházený po sedadle svého červeného křesla. Jednou mu kdosi napsal na zeď ČERNÝ HUBY TÁHNĚTE DOMŮ. Zaťal zuby, ignoroval urážky a pokračoval. Rodičům se s tím vším svěřil teprve poté, co ze školy odešel (když jim to řekl, byli zděšeni, že si tak bolestné věci nechal pro sebe). Matka jeho nepřítomností trpěla, otec obětoval na jeho studium celé jmění, nebylo tedy namístě si stěžovat. A tak ve svých dopisech domů vytvářel své první fiktivní prózy o idylických školních letech naplněných sluncem a kriketem. Ve skutečnosti se mu v kriketu nedařilo a Rugby v zimě bylo lezavě mrazivé, zvlášť pro chlapce z tropů, který předtím nikdy nespal pod silnými přikrývkami a špatně pod jejich tíhou usínal. Když je ale odhodil, klepal se zimou. I na toto břemeno si musel zvyknout, a zvykl si. V noci, po večerce, se ve společné ložnici kovové rámy postelí začaly otřásat, jak chlapci ulevovali svým adolescentním pudům, a bouchání postelí o trubky topení podél zdí naplňovalo velké tmavé místnosti noční hudbou nevýslovné touhy. I v tom, stejně jako ve všem ostatním, se snažil svým vrstevníkům přizpůsobit a připojit se k nim. Jak již bylo řečeno, nebyl od přírody vzpurný. V oněch dávných dobách dával přednost Rolling Stones před Beatles a poté, co ho jeden z jeho přátelštějších spolubydlících, vážný chlapec s andělským vzezřením jménem Richard Shearer, přiměl, aby si poslechl desku *The Freewheelin' Bob Dylan*, stal se Dylanovým nadšeným vyznavačem; v hloubi duše však byl konformní.

Přesto se vzápětí po příchodu do Rugby vzbouřil. Škola trvala na tom, aby se všichni chlapci zapsali do jednotky kadetů, navlékli se do khaki mundúru a ve středu odpoledne absolvovali v bahnitém terénu vojenský výcvik. Nepatřil k těm, které by něco takového bavilo – připadalo mu to spíš jako svérázné mučení –, a hned v prvním týdnu školy zašel za správcem školy, doktorem Georgem Dazeleym, člověkem typu potrhlého vědce s mírnou povahou a zářivým neveselým úsměvem, aby mu vysvětlil, nemá zájem se výcviku účastnit. Dazeley ztuhl, na tváři mu zazářil úsměv a poněkud chladně mu vysvětlil, že

cvičení jsou povinná. Chlapec z Bombaje, do kterého zničehonic vjela nezvyklá tvrdohlavost, se vzdorně napřímil. „Pane," řekl, „generace mých rodičů nedávno vedla osvobozeneckou válku proti Britskému impériu, a proto nemohu v žádném případě přistoupit na to, že bych se stal součástí jeho ozbrojených sil." Tento neočekávaný výbuch postkoloniální vášně Dazeleyho zarazil; apaticky couvl a řekl: „Dobrá, zůstaňte tedy ve studovně a učte se." Když mladý odpírač vojenské služby opouštěl jeho kancelář, Dazeley ukázal na obraz na zdi. „To je major William Hodson," řekl. „Hodson z Hodsonova jízdního pluku. Byl to chlapec z Bradley House." William Hodson byl britský důstojník kavalerie, který po potlačení Velkého indického povstání (jemuž se v Rugby říkalo *indická vzpoura*) v roce 1857 dopadl posledního mughalského panovníka, básníka Bahádura Šáha Zafara, a zavraždil jeho tři syny, svlékl je do naha, zastřelil, obral je o šperky a jejich těla pohodil u jedné z dillíských bran, nadále známé jako *Chúní darváza*, Krvavá brána. To, že Hodson byl někdejším obyvatelem Bradley House, jen posílilo hrdost mladého indického rebela na to, že odmítl vstoupit do armády, v níž sloužil kat mughalských princů. Dazeley neurčitě a možná v rozporu se skutečností dodal, že má za to, že Hodson byl jednou z předloh postavy Flashmana, hrubiána z románu Thomase Hughese *Školní dny Toma Browna*, odehrávajícího se právě v Rugby. Zatímco na trávníku před školní knihovnou stála Hughesova socha, tady v Bradley House shlížel z obrazu někdejší student, který byl údajně předlohou nejslavnějšího hrubiána v anglické literatuře. Zdálo se, že to dává smysl.

Poučení, kterých se člověku ve škole dostane, nejsou vždy těmi, jež se škola domnívá, že poskytuje.

Následující čtyři roky trávil středeční odpoledne čtením sci-fi románů se žlutou obálkou, které si půjčoval z městské knihovny, a k tomu pojídal sendviče s vajíčkovým salátem, bramborové lupínky, pil coca-colu a z tranzistorového rádia poslouchal program písniček na přání *Two-Way Family Favourites*. Stal se odborníkem na tzv. zlatý věk sci-fi a hltal mistrovská díla jako *Já, robot* Isaaca Asimova, kde byly zakotveny tři zákony robotiky, *Tři stigmata Palmera Eldritche* Philipa K. Dicka, romány Zenny Hendersonové, divoké fantazie L. Sprague de Campa a především v duchu stále jej pronásledující povídku „Devět miliard božích jmen" Arthura C. Clarka o světě tiše se blížícím ke konci, jakmile bude jeho tajemný účel, vytvoření seznamu všech božích jmen, naplněn skupinkou buddhistických mnichů se superpočítačem. (Stejně jako jeho otec byl fascinován Bohem, i když náboženství ho příliš

nezajímalo.) Ono období čtyř a půl roku, kdy propadl fantastice a živil se lahůdkami ze školního bufetu, nejspíš nebylo tou největší revolucí, jakou svět zažil, ale pokaždé když viděl spolužáky, jak se klopýtavě vracejí ze svých válečných hrátek, vyčerpaní, zablácení a potlučení, uvědomil si, že prosadit si své stojí někdy za to.

Pokud šlo o Boha, poslední zbytky víry byly z jeho mysli vymazány silnou averzí k architektuře školní kaple. O mnoho let později, když náhodou městem projížděl, ho šokovalo zjištění, že neogotická stavba Herberta Butterfielda je ve skutečnosti velmi krásná. Jako školák ji považoval za ohyzdnou, a v onom období života poznamenaném četbou science-fiction dospěl k názoru, že nic nepřipomíná tolik jako cihlovou vesmírnou loď připravenou ke startu. Jednoho dne, když na ni zíral z okna třídy v New Big School během hodiny latiny, se mu v hlavě zrodila otázka. „Jakýpak asi Bůh," ptal se v duchu, „by žil v tak ošklivém domě?" Vzápětí se dostavila odpověď: je jasné, že žádný Bůh, který si sám sebe váží – ve skutečnosti ovšem neexistoval žádný Bůh, ani ten se špatným architektonickým vkusem. Do konce hodiny se z něj stal nekompromisní ateista, a aby to dokázal, odkráčel během přestávky odhodlaně do bufetu a zakoupil si šunkový sendvič. Vepřové okusil toho dne poprvé a to, že ho Všemohoucí nesrazil bleskem k zemi, mu bylo důkazem čehosi, co už dávno tušil: že tam nahoře nikdo, kdo by vrhal blesky, není.

Uvnitř kaple se během jednoho trimestru připojil ke zbytku školy, aby nacvičili a pak i zazpívali „Halleluja" v rámci uvedení oratoria *Mesiáš* s profesionálními sólisty. Účastnil se povinných ranních a večerních modliteb – vzhledem k tomu, že v Bombaji navštěvoval Katedrální školu, neměl o co se opřít, pokud by býval chtěl přijít s důvodem, který by ho od mumlání křesťanských modliteb osvobodil –, a nemohl popřít, že se mu chvalozpěvy, jejichž hudba mu povznášela srdce, líbí. Nikoli však všechny; nemusel například *zřít úžasný kříž / na němž zemřel pán slávy*; avšak ve svém osamění se ne-ubránil dojetí, když se po něm chtělo, aby zpíval *Noc je tmavá a domov v dáli, / veď mne dál, pane a králi*. Rád měl i latinský zpěv písně *Jdou zástupy věrných s jásotem a chválou*, jakýmsi způsobem ji zbavující jejího náboženského ostnu: *venite, venite in Bethlehem*. Líbil se mu chorál „Zůstaň se mnou", protože ve Wembley jej zpíval stotisícihlavý dav před finálovým zápasem Anglického poháru, a jiný, jemuž soukromě říkal „zeměpisný" – „Den, jejž jsi mi dal, Bože, teď končí" – a který v něm vyvolával sladký stesk po domově: *Slunce, s nímž náš den se loučí, / na západě* (zde si v duchu doplňoval *„na východě"*) *naše bratry budí*. Jazyk nevíry byl výrazně chudší než řeč

víry; přinejmenším její hudba se však stávala plně rovnocennou písním věřících, a jak procházel léty dospívání a zlatý věk rockové hudby mu plnil uši svými chytlavými melodiemi – *„I can't get no“*, *„hard rain“*, *„try to see it my way“*, *„da doo ron ron“* –, i chvalozpěvy ztrácely trochu ze své moci. A ve školní kapli byly ještě další věci, které dokázaly pohnout srdcem nevěřícího knihomola: pomník Matthewa Arnolda a jeho nevědoucím armádám střetávajícím se za noci, jiný, věnovaný básníkovi Rupertu Brookovi, který podlehl komářímu štípnutí, zatímco bojoval proti jedné takové armádě a teď odpočíval kdesi daleko v cípu pole, jež je navždy Anglií, a především památník Lewise Carrolla s tennielovskými siluetami tančícími kolem jeho okrajů v černém a bílém mramoru tak trochu – ale ano! – čtverylku. „Že nepůjde, že nemůže, že nepůjde, že nemůže s nimi na tanec,“ zpíval si tiše pro sebe. „Že nepůjde, že nemůže, že nepůjde, že nemůže, že nemůže s nimi na tanec.“ Byl to jeho soukromý chvalozpěv na sebe samotného.

Před odchodem z Rugby spáchal hroznou věc. Všichni absolventi školy směli uspořádat „výprodej studovny“, který jim umožňoval přenechat své staré psací stoly, lampy a jiné krámy za drobný finanční obnos mladším chlapcům. Vyvěsil tedy na dveře své studovny seznam, stanovil skromné vyvolávací ceny věcí, které už nepotřeboval, a čekal. Většina položek byla silně opotřebená; měl však červené křeslo, které bylo nové, když mu ho otec koupil. Křeslo po jediném uživateli bylo při výprodejích vysoce kvalitní, vyhledávanou raritou, a jeho červené vyvolalo několik seriózních nabídek. Nakonec vytrvali dva aktivní zájemci: jeden z jeho poskoků, jistý P. A. F. Reed-Herbert, známý jako „Weed Herbert“, malý, obrýlený ubožák, který ho uctíval, a starší chlapec jménem John Tallon, který pocházel z Bishop's Avenue, milionářské ulice v severním Londýně, a pravděpodobně si mohl dovolit nabídnout slušnou částku.

Když se přihazování zpomalilo – nejvyšší nabídku, něco kolem pěti liber, podal Reed-Herbert –, dostal strašlivý nápad. Tajně požádal Tallona, aby přihodil a svou nabídku zvýšil na *osm liber*, a slíbil mu, že částku po něm v případě, že nebude překonána, nebude chtít. Pak při *dics* řekl vážně Reed-Herbertovi, že nemá pochyb o tom, že jeho bohatý soupeř Tallon je připraven jít ještě výš, snad až na celých dvanáct liber. Viděl, jak se chlapci protáhla tvář, zaznamenal jeho zdrcený výraz, a chopil se příležitosti. „No, kdybys mi hned teď nabídl řekněme deset liber, mohl bych aukci uzavřít a vyhlásit křeslo za prodané.“ Reed-Herbert vypadal nervózně. „To je spousta peněz, Rushdie,“ řekl. „Přemýšlej o tom při modlitbě,“ opáčil Rushdie velkomyslně.

Sotva *dics* skončily, Reed-Herbert na špek skočil. Machiavelista Rushdie se na něj povzbudivě usmál. „Výborně, Reed-Herberte." Chladnokrevně chlapce přesvědčil, aby přihodil proti sobě samému a zdvojnásobil svou nejvyšší nabídku. Červené křeslo mělo nového majitele. Modlitba prokázala svoji moc.

Došlo k tomu na jaře roku 1965. O devět a půl roku později, během volební kampaně v Británii v říjnu 1974, zapnul televizi a zahlédl závěr projevu kandidáta krajní pravice, rasistické, fašistické, silně protipřistěhovalecké Britské národní fronty. Jméno kandidáta se na obrazovce objevilo v titulku. *Anthony Reed-Herbert*. „Weed Herbert!" vykřikl zděšeně. „Můj bože, já jsem stvořil nácka!" Všechno bylo rázem jasné. Reed-Herbert, připravený o víc, než si mohl dovolit, potměšilým, bezbožným Indem, si svůj hořký hněv pěstoval po celé bídné dětství, nezbavil se jej ani ve své ještě bídnější dospělosti a stal se rasistickým politikem, aby se mohl pomstít všem černým hubám, ať už prodávaly předražená červená křesla nebo ne. (Byl to ale opravdu on? Nemohlo jít jen o shodu jmen? Ne, říkal si, musí to být malý P. A. F., který mezitím vyrostl.) Ve volbách v roce 1977 získal Reed-Herbert ve volebním okrsku východní Leicester šest procent, celkem 2967 hlasů. V srpnu 1977 se ucházel o hlasy voličů znovu v doplňovacích volbách v Birminghamu a skončil třetí, před kandidátem Liberální strany. Naštěstí to bylo jeho poslední významné vystoupení na celonárodní scéně.

Mea culpa, pomyslel si prodejce červeného křesla. *Mea maxima culpa*. V pravdivém příběhu jeho školních let bylo vždycky hodně osamělosti a trochu smutku. Ale byla tam také tato skvrna na jeho charakteru; tento nezaznamenaný, neodčiněný zločin.

Když byl v Cambridgi druhý den, zúčastnil se shromáždění studentů prvního ročníku ve velké síni King's College a s úžasem pohlédl na obrovskou hlavu Noela Annana, podobnou brunelleschiovské kupoli. Lord Annan, děkan King's College, budící dojem impozantní katedrály, jejíž součástí tato kupole byla, před ním stál v celé své slávě chladných očí a buclatých rtů. „Jste tady," řekl shromážděným studentům, „ze tří důvodů. A těmi jsou: Intelekt! Intelekt! Intelekt! První, druhý, třetí prst se zapíchl do vzduchu, když je vypočítával. Později ve svém projevu překonal dokonce i tento postřeh. „Nejdůležitější součást vašeho vzdělávání zde nebude probíhat v posluchárnách či knihovnách nebo pod vedením pedagogů," pronesl zpěvavým hlasem.

„Bude k němu docházet, až budete sedět pozdě v noci na pokojích svých kolegů a budete jeden druhého obdělávat."

Odešel z domova uprostřed války, nesmyslného indicko-pákistánského konfliktu ze září 1965. Kvůli věčnému jablku sváru, Kašmíru, se rozpoutala pětitýdenní válka, v níž zemřelo na sedm tisíc vojáků a na jejímž konci Indie získala sedm set čtverečních mil pákistánského území, zatímco Pákistán se zmocnil dvou set čtverečních mil území indického, a jinak se nedosáhlo absolutně ničeho. (V *Dětech půlnoci* během právě této války zabijí většinu členů Salímovy rodiny padající bomby.) Několik dní pobýval u vzdálených příbuzných v Londýně v místnosti bez jediného okna. Telefonicky se nebylo možné s rodinou spojit a telegramy z domova, jak se dozvěděl, putovaly celé tři týdny. Neexistoval způsob, jak zjistit, co se doma děje. Jediné, co mohl udělat, bylo sednout na vlak do Cambridge a doufat. Na ubytovnu Market Hill, která patřila ke King's College, dorazil ve špatném stavu, který dále zhoršovala obava, že univerzitní léta, která ho čekají, budou opakováním převážně nešťastných let v Rugby. Naléhavě žádal otce, aby ho do Cambridge neposílal, i když už byl přijat. Řekl mu, že se nechce vracet do Anglie, aby tam strávil další léta mezi všemi těmi nevrlými, studenými psími čumáky. Nebylo snad možné zůstat doma a přihlásit se na školu s teplokrevnějšími tvory? Anís, někdejší absolvent King's College, ho nicméně přesvědčil. Pak mu řekl, že musí změnit obor studia. Promarnit tři roky studiem historie je nesmysl. Na univerzitě měl oznámit, že chce přestoupit na ekonomii. Otec přidal i hrozbu: pokud to neudělá, nezaplatí mu školné.

Tři obavy – z nevlídné anglické mládeže, z ekonomie a z války – ho tížily tak, že první den na King's College zjistil, že nedokáže vstát z postele. Tělo mu připadalo těžší než obvykle, jako by ho stahovala zpět sama zemská přitažlivost. Ve stavu spíše deprimovaném ignoroval několikeré zaklepání na dveře pokoje s interiérem poněkud skandinávsky laděného designu. (Psal se rok, kdy Beatles vydali desku *Rubber Soul*, a neustále si pobrukoval píseň „Norwegian Wood".) Ale k večeru ho obzvláště naléhavé zabušení donutilo přece jen vstát. Za dveřmi stála vysoká postava s vlnitými světlými vlasy jako Rupert Brooke, na tváři neoblomně přátelský výraz a široký úsměv bývalého etonského studenta. „Jan Pilkington-Miksa – jsem napůl Polák," sdělil mu tento anděl vítající ho u brány budoucnosti, který jej s halasnou dobrosrdečností uvedl do jeho nového života.

Pilkington-Miksa, velmi neškodný druh absolventa anglické soukromé školy, vypadal přesně jako všechny ty stvůry z Rugby, které

mu tolik znepříjemňovaly život, ale byl přímo ztělesněním vlídnosti a zdálo se, že mu byl poslán jako znamení, že tentokrát bude všechno jinak. A také bylo; Cambridge do velké míry vyléčila rány, jež mu uštědřilo Rugby, a ukázala mu, že existují i jiné, přitažlivější verze Anglie, které lze obývat a v nichž se může snadno cítit jako doma.

Tolik k první obavě. Co se týče ekonomie, byl zachráněn druhým vlídným andělem, studijním vedoucím doktorem Johnem Broadbentem, učitelem anglické literatury, mužem tak úžasně pohodovým, že mohl být (byť nebyl) předlohou sebevědomého a ultraliberálního doktora Howarda Kirka, hrdiny románu Malcolma Bradburyho *Člověk dějin*. Když zasmušile oznámil, že bude muset změnit obor studia, neboť na tom trvá jeho otec, Broadbent opáčil: „A co chcete vy sám?" Inu, o ekonomii samozřejmě neměl zájem; dostal stipendium na historii a chtěl ji také studovat. „Nechte to na mně," řekl Broadbent a napsal Anísovi Rushdiemu zdvořilý, leč strohý dopis, v kterém mu sdělil, že podle názoru školy není jeho syn Salman způsobilý ekonomii studovat, a pokud by na tom nadále trval, bylo by lépe, kdyby syn univerzitu opustil a uvolnil místo někomu jinému. Anís Rushdie se o ekonomii víckrát nezmínil.

Také třetí obava byla brzy zažehnána. Válka na subkontinentu skončila a všichni jeho blízcí byli v bezpečí. Jeho univerzitní život mohl začít.

Zažíval věci, jaké se daly očekávat: nalezl přátele, přišel o panictví, naučil se obskurní hru se zápalkami z filmu *Loni v Marienbadu*, setkal se s E. M. Forsterem a sehrál s ním melancholickou partii kroketu v den, kdy zemřel Evelyn Waugh, pozvolna pochopil význam slova „Vietnam", pozoroval, jak ochabuje konzervativnost jeho názorů, byl zvolen do Footlights a stal se v té oslnivé skupině – Clive James, Rob Buckman, Germaine Greerová – jedním z drobnějších zdrojů světla a byl u toho, když Germaine předváděla striptýz v šatu řádové sestry, z něhož se vymanila, aby pod ním odhalila skafandr, to vše na malé klubové scéně v Petty Cury o patro níž pod kanceláří čínských Rudých gard, kde byla na prodej Rudá knížka předsedy Maa. Vyzkoušel marihuanu, jeho známý z pokoje naproti přes chodbu zemřel po požití nekvalitní drogy a jiný zase podlehl poškození mozku; třetí, který zemřel brzy po promoci, ho zasvětil do hudby Captaina Beefhearta a Velvet Underground; líbily se mu minisukně a průhledné halenky; psal krátce pro studentské noviny *Varsity*, dokud se nerozhodly, že jeho služby nepotřebují; hrál v Brechtovi, Ionescovi a Benu Jonsonovi; a vetřel se na květnový ples Trinity College s budoucím uměleckým

kritikem *Times*, aby si poslechli Françoise Hardyovou, jak zpívá onu hymnu neopětované lásky, „Tous les garçons et les filles".

V pozdějších letech často hovořil o tom, jak byl v Cambridgi šťastný, a rozhodl se, že zapomene na hodiny tíživé samoty, kdy sedával v pokoji a plakal navzdory kráse, jíž plála hned vedle jeho okna kolejní kaple (bylo to v posledním roce studia, kdy bydlel v přízemí schodiště S na koleji samotné, v pokoji s vyhlídkou až kýčovitě úchvatnou – na kapli, trávník, řeku, lodičky). V onom posledním roce se vrátil z prázdnin ve skleslé náladě. Byl konec léta roku 1967, Léto lásky, kdy jste, pokud jste mířili do San Franciska, museli mít ve vlasech vetknuty květiny. On byl bohužel v Londýně a neměl, koho by miloval. Náhodou se ocitl v samém centru toho, „kde to", jak se tehdy říkalo, „frčelo" – bydlel v pronajatém pokoji na konci King's Road, kde se nacházel podnik World's End, nad butikem Granny Takes a Trip, který byl ze všech nejvíc „in". Jednou z tamních zákaznic byla manželka Johna Lennona Cynthia.

Říkalo se, že k nim patří rovněž Mick Jagger. I zde se mu dostalo poučení. Naučil se neříkat „skvělý" nebo „pohoda". V butiku se k vyjádření mírného uznání užívalo slova „krásný", a když jste chtěli o něčem říct, že je to krásné, řekli jste „fakt pěkný". Zvykl si zasvěceně pokyvovat hlavou. Ve snaze být „in" mu pomáhalo, že je Ind. „Indie, kámo," říkali lidé. „Pecka." „Jasně," odpověděl a pokýval hlavou. „Mahariši," říkali lidé. „Nádhera." „Ravi Shankar, kámo," opáčil. Na tomto místě lidem obvykle došla zásoba Indů, o kterých by se dalo mluvit, a nadále už jen blaženě pokyvovali hlavou. „Jasně," říkali všichni. „Jasně."

Ještě hlubšího ponaučení se mu dostalo od dívky, která vedla obchod, éterické postavy vysedávající v tom módně zatemněném prostoru prosyceném vůní pačuli a zvuků sitáru, kde si po chvíli začal být vědom slabé fialové záře, v níž bylo možné rozeznat pár nehybných tvarů. Jednalo se pravděpodobně o oděvy, nejspíš na prodej. Nechtěl se ptát. Děsilo ho to tam. Ale jednoho dne sebral odvahu a sešel dolů, aby se představil. *Ahoj, já bydlím nahoře, jmenuju se Salman.* Dívka přistoupila blíž, takže spatřil její pohrdavý výraz. Pak pomalu, módně pokrčila rameny.

„Bavit se je pasé, člověče," řekla.

Po King's Road si vykračovaly se smíchem ty nejkrásnější dívky na světě v šatech, které odhalovaly až neuvěřitelně mnoho, doprovázené rovněž rozesmátými, naparujícími se muži, kteří byli právě tak neuvěřitelně vyšňořeni – v dlouhých kabátech s vysokými límci,

v nabíraných košilích, kalhotách do zvonu z mačkaného sametu a v botách z imitace hadí kůže. Zdálo se, že je jediný, kdo neví, co to je být šťastný.

Vrátil se do Cambridge s pocitem, že ve zralém věku dvaceti let mu život uniká mezi prsty. (I ostatní postihl splín z blížícího se konce studia. Dokonce i vždy veselý Jan Pilkington-Miksa byl v těžké depresi; překonal ji však a prohlásil, že se rozhodl pro dráhu filmového režiséra a má v plánu vydat se hned po studiích do jižní Francie, protože, jak bezstarostně dodal, „tam nejspíš režiséry potřebují".) Stejně jako v Rugby nalezl útočiště v práci. *Lidský rozum si musí vybrat / mezi dokonalostí života nebo díla*, napsal Yeats, a vzhledem k tomu, že dokonalý život mu byl zjevně nedostupný, bylo třeba se zaměřit na práci.

Právě v tomto roce se dozvěděl o satanských verších. V druhé fázi studia historie se očekávalo, že si ze široké nabídky témat vybere tři a soustředí se na ně. Rozhodl se, že bude pracovat na období indického boje za nezávislost na Britech počínaje povstáním roku 1857 až po vyhlášení nezávislosti v srpnu 1947 a na významném prvním století historie Spojených států mezi lety 1776 a 1877, tedy od Prohlášení nezávislosti do konce obnovy Jihu po občanské válce; třetím tématem, jež se toho roku objevilo v nabídce poprvé, byl „Muhammad, vzestup islámu a raný chalífát". V roce 1967 se o proroka islámu v Cambridgi zajímalo jen málo studentů – dokonce tak málo, že přednášející pověřený výukou tohoto kurzu přednášky zrušil a odmítl se věnovat hrstce těch, kteří si jej zvolili. Dal tím najevo, že téma není nadále k dispozici a je třeba si zvolit jiné. Všichni ostatní studenti skutečně Muhammada nechali plavat a vybrali si nové téma. On však pocítil, jak v něm bobtná jeho stará tvrdohlavost. Bylo-li téma jednou navrženo, nebylo možné ho zrušit, i kdyby o ně projevil zájem jediný student; takové bylo pravidlo. A on je studovat chtěl. Byl po otci – bezbožník, leč fascinovaný bohy a proroky. Byl také alespoň částečně produktem hluboce zakořeněné muslimské kultury jižní Asie, dědicem uměleckého, literárního a architektonického bohatství mughalů a jejich předchůdců. Byl rozhodnutý se tématu věnovat. Potřeboval k tomu jediné – historika, který byl ochoten jej při práci vést.

Ze tří velkých historiků, kteří tehdy na King's College působili, měl za sebou nejvíc publikací a nejlepší pověst Christopher Morris, který se zabýval zejména politickým myšlením tudorovské éry, církevními dějinami a osvícenstvím. John Saltmarsh, známý svými rozcuchanými bílými vlasy, mohutnými kotletami a spodkami, jež mu vykukovaly z nohavic nad bosýma nohama v sandálech, byl jedním ze slavných

místních excentriků a bezkonkurenčním odborníkem na historii školy a kaple i širšího okolí, a často jej bylo možné spatřit, jak se s batohem na zádech potuluje po venkovských cestách kolem Cambridge. Morris i Saltmarsh byli žáky sira Johna Claphama, vědce, který založil dějiny ekonomie jako seriózní obor studia, a oba uznávali, že poslední člen místní historické trojice, medievalista Arthur Hibbert, je zároveň její největší hvězdou – podle legendy, která se o něm na škole vyprávěla, si během vlastních závěrečných zkoušek z historie vybral otázky, o kterých toho věděl nejméně, aby stihl odpovědi dokončit v přiděleném čase. Bylo rozhodnuto, že nejvhodnější osobou, s kterou má v dané věci jednat, je právě Hibbert, a ten s tím bez sebemenších námitek souhlasil. „Nejsem na tuhle oblast odborník," řekl skromně, „ale něco málo snad vím, takže pokud budete souhlasit, jsem ochoten se role vedoucího vaší práce ujmout."

Tvrdohlavým mladým studentem postávajícím v jeho studovně a usrkávajícím ze sklenky sherry byla tato nabídka vděčně přijata. A tak došlo k podivné situaci. Téma Muhammada, vzestupu islámu a raného chalífátu nikdy předtím v nabídce nebylo, v daném školním roce, 1967–68, si ho vybral jen tento zatvrzelý student a následující rok nebylo pro nedostatek zájmu znovu navrženo. Pro onoho jediného studenta bylo uskutečněnou vizí jeho otce. Věnoval se v něm životu Proroka a zrození náboženství jako událostem, jež byly součástí dějin – analyticky, uvážlivě, *řádně*. Snad bylo vypsáno speciálně pro něj.

Na začátku jejich společné práce mu dal Hibbert radu, na kterou nikdy nezapomněl. „Nikdy o historii nepište," řekl, „dokud neuslyšíte mluvit lidi." Léta o tom přemýšlel a nakonec pochopil, že jde o zásadu dobře uplatnitelnou i v oblasti literatury. Pokud jste neměli potuchy, jak lidé mluví, neznali jste je dostatečně dobře, a nemohli – *neměli* – jste vyprávět jejich příběh. Způsob, jakým lidé mluvili, v krátkých úsečných frázích nebo v dlouhých, plynulých nesouvislých blocích, o nich vypovídal mnohé; prozrazoval místo jejich původu, jejich společenské postavení, jejich založení – klidné či prchlivé, dobrosrdečné či chladné, vulgární či způsobné, zdvořilé či hrubé –, a za tímto založením i jejich pravou povahu, ať už šlo o intelektuály nebo prosťáčky, lidi upřímné či záludné, a ano, dobré nebo zlé. I kdyby se od Hibberta naučil jen tohle, stačilo by to. Získal však mnohem víc. Poučil se o světě. A v tomto světě se rodilo jedno z největších světových náboženství.

Byli to kočovníci, kteří se právě začali usazovat. Jejich města byla založena teprve nedávno. Mekka byla stará jen několik generací. Jathrib, později přejmenovaný na Medinu, byla skupina tábořišť v okolí oázy, dosud neobehnaná hradbami. Ve svém novém způsobu života se dosud cítili nejistě a mnozí s ním nebyli spokojeni.

Kočovná společnost byla konzervativní, svázaná množstvím pravidel, a blaho skupiny stavěla nad svobodu jednotlivce, ale byla zároveň otevřená všem. Vládl v ní matriarchát. Pod záštitou jejích širokých a početných rodin mohly najít ochranu a pocit identity a sounáležitosti dokonce i osiřelé děti. To všechno se nyní měnilo. Město představovalo patriarchát a jím preferovaná rodinná jednotka byla svému okolí uzavřená. Dav těch, kdo byli zbaveni občanských práv, každým dnem rostl a nervózněl. Mekka ale vzkvétala a starší, kteří v ní vládli, byli s takovým vývojem spokojeni. Majetek se nyní dědil po mužské linii. I to bylo v souladu s přáním vládnoucích rodin.

U bran města stály chrámy tří bohyň – al-Lát, al-Manát a al-Uzzá. Okřídlených bohyň, připomínajících vznešené labutě či anděly. Pokaždé když obchodní karavany, z nichž město čerpalo své bohatství, opouštěly brány města nebo se jimi vracely, zastavily se u jednoho z chrámů, aby složily oběť – dnešními slovy zaplatily daň. Chrámy ovládaly nejbohatší rodiny v Mekce a velká část jejich bohatství pocházela z těchto „obětí". Okřídlené bohyně stály v samém středu ekonomiky nového města, městské civilizace, která zde vznikala.

V budově známé pod názvem Ka'aba ve středu města se nacházely modly stovek bohů. Jedna z těchto soch, zdaleka ne ta nejoblíbenější, představovala božstvo zvané al-Láh, tedy *bůh*, podobně jako al-Lát znamenalo *bohyně*. Al-Láh byl neobvyklý tím, že se nespecializoval – nebyl bohem deště, bohem bohatství, bohem války ani bohem lásky, nýbrž poněkud nekonkrétně bohem všeho. Snad právě pro tuto neschopnost specializace nebyl příliš oblíben. Lidé, kteří bohům obětovali, tak obvykle činili z konkrétních důvodů – pro uzdravení dítěte, úspěch obchodního podnikání, kvůli suchu, hádce, milostnému vztahu. Před tímto nekonkrétním, všestranným božstvem dávali přednost bohům, kteří byli ve svém oboru odborníky. Al-Láh se navzdory tomu měl stát populárnějším než jakékoliv pohanské božstvo v minulosti.

Muž, který později vymanil al-Láha z téměř úplného zapomnění, stal se jeho Prorokem a učinil ho rovnocenným protějškem starozákonního Boha, který řekl Mojžíšovi „Jsem, který jsem", i novozákonního Boha trojjediného, byl Muhammad ibn Abdulláh z rodu Hášimovců (kterému v době jeho dětství nastaly těžké časy), sirotek žijící v domě

svého strýce Abú Táliba. Jako mladík začal strýce doprovázet na jeho obchodních cestách do Sýrie. Během nich se téměř jistě poprvé setkal s křesťany, přívrženci nestoriánské sekty, a vyslechl jejich příběhy, z nichž mnohé přizpůsobovaly starozákonní a novozákonní příběhy místním podmínkám. Podle nestoriánů se například Ježíš Kristus narodil v oáze pod palmou. Později, v Koránu, zjevil archanděl Gabriel Muhammadovi *súru* známou jako „Marjam" neboli Marie, v níž se Ježíš rovněž narodil pod palmou v oáze.

Muhammad ibn Abdulláh vyrostl a získal si pověst zkušeného obchodníka a čestného člověka, což mu ve věku pětadvaceti let vyneslo nabídku k sňatku od starší a bohatší ženy, Chadídži, a následujících patnáct let jej provázely úspěchy v podnikání i manželské štěstí. Zjevně však vyhledával chvíle samoty, a řadu let trávil celé týdny jako poustevník v jeskyni na hoře Hirá. Když mu bylo čtyřicet, narušil jeho samotu anděl Gabriel a přikázal mu, aby začal se „čtením". Muhammada v první chvíli napadlo, že přišel o rozum, a utekl. Na místo se vrátil, aby anděla vyslechl, teprve poté, co jej manželka a blízcí přátelé přesvědčili, že by bylo moudré se na horu vydat znovu a přesvědčit se, zda se s ním opravdu nesnaží spojit Bůh.

Nebylo těžké obdivovat mnohé z toho, co následovalo, když se obchodník proměnil v Božího posla, sympatizovat s ním, když byl pronásledován a nakonec uprchl do Medíny, a cítit úctu k jeho rychlému vzestupu v respektovaného zákonodárce, schopného vladaře a zkušeného vojevůdce. Bylo také snadné pozorovat, jak svět, jemuž byl Korán zjeven, a události v Poslově životě přímo toto zjevení ovlivnily. Když byli muslimští muži zabiti v bitvě, Anděl okamžitě vyzval jejich bratry, aby se oženili s vdovami po nich, a truchlící ženy tak nebyly ztraceny pro víru tím, že by se znovu vdaly za jinověrce. Když se o Prorokově oblíbené Aiše proslýchalo, že se poté, co se ztratila v poušti, s jistým Safvánem ibn Marvánem dopustila nevhodného chování, Anděl Páně spěšně sestoupil na zem a poukázal na to, že tomu tak nebylo; podle Božího názoru se ona ctnostná žena žádné nepřístojnosti nedopustila. Obecněji vzato bylo zřejmé, že étos Koránu, hodnotový systém, který prosazoval, byl v podstatě mizejícím souborem předpisů kočovných Arabů, matriarchální, solidárnější společnosti, která neopomíjela ani osud sirotků, jakým byl koneckonců samotný Muhammad, jemuž podle jeho vlastního mínění dával obchodní úspěch právo být členem vládnoucího orgánu města, avšak toto postavení mu bylo odepřeno, protože postrádal mocnou rodinu, která by za něj bojovala.

Byl v tom fascinující paradox: v podstatě konzervativní teologie, ohlížející se s láskou zpět za mizející kulturou, se stala revoluční myšlenkou, protože lidé, které přitahovala nejsilněji, byli ti, kdo byli marginalizováni urbanizací – bouřící se chudí, dav z ulice. Snad právě proto byl islám, tato nová myšlenka, elitou z Mekky vnímán jako hrozba, vystaven krutému pronásledování a jeho zakladateli byla možná – pouze možná – učiněna atraktivní nabídka, jejímž cílem bylo si jej koupit.

Historické záznamy byly neúplné, ale většina nejvýznamnějších sbírek *hadísů* neboli ústního podání o životě Proroka, které sestavili Ibn Ishák, Vákidí, Buchárí a Tabarí, vyprávěla příběh o incidentu, jenž vešel později ve známost jako případ satanských veršů. Prorok jednoho dne sestoupil z hory a přednášel *súru* (číslo 53) zvanou *an-Nadžm*, Hvězda. Obsahovala tato slova: „Uvažovali jste o al-Lát a al-Uzzá a Manát, té třetí, jiné? To jsou vznešené labutě, v jejichž přímluvu lze věru doufat." O něco později – po několika dnech? týdnech? měsících? – se Prorok na horu vrátil, a když opět sestoupil, zahanbeně prohlásil, že byl při své předchozí návštěvě oklamán; v přestrojení za archanděla se mu zjevil Ďábel a verše, jež mu byly zjeveny, proto nebyly božského, nýbrž satanského původu, a bylo třeba je okamžitě z Koránu vymazat. Anděl při této příležitosti přinesl od Boha nové verše, které měly ty satanské verše v knize nahradit: „Uvažovali jste o al-Lát a al-Uzzá a Manát, té třetí, jiné? Ony nejsou nic než jména, kterými jste je vy a vaši otcové nazvali. Vy syny byste měli mít a On pouze dcery? To vskutku rozdělení by bylo nerovné." Tímto způsobem bylo Čtení očištěno o Ďáblovo dílo. Otázky však přetrvávaly: proč Muhammad původně přijal první, „falešné" zjevení jako pravdivé? A k čemu došlo v Mekce v období mezi oběma zjeveními – satanským a andělským?

Vědělo se o tom tolik: Muhammad chtěl být lidmi z Mekky přijat. „Toužil," napsal Ibn Ishák, „po způsobu, jak je přilákat." Když pak lidé slyšeli, že přijal tři okřídlené bohyně, zpráva byla všeobecně s radostí přijata. „Byli nadšeni a velmi potěšeni tím, jak mluvil o jejich bozích," napsal Ibn Ishák, „a prohlašovali: ‚Muhammad mluvil o našich bozích nádherným způsobem.'" Buchárí pak podal tuto zprávu: „Prorok... padl tváří k zemi odříkávaje *an-Nadžm*, a spolu s ním padli tváří k zemi muslimové, pohané, džinové a všechny lidské bytosti."

Proč tedy později Prorok své tvrzení odvolal? Západní historikové (skotský odborník na islám W. Montgomery Watt či francouzský marxista Maxime Rodinson) přišli s politicky motivovaným výkladem

této epizody. Chrámy tří okřídlených bohyň byly pro vládnoucí elitu města, elitu, z níž byl Muhammad vyloučen, podle jeho názoru nespravedlivě, důležité z ekonomického hlediska. Ona „nabídka", která mu byla učiněna, tedy možná zněla nějak takto: pokud by Muhammad, archanděl Gabriel nebo Alláh vyslovili souhlas s tím, aby ptačí bohyně byly uctívány stoupenci islámu – samozřejmě nikoli jako bohyně rovné Alláhovi, ale coby druhotné, méně významné bytosti, jako například andělé (ti se ostatně v islámu již vyskytovali, takže komu by ublížilo, kdyby přibyly tři další, již nyní v Mekce oblíbené a lukrativní postavy?) –, pronásledování muslimů by ustalo a Muhammad sám by dostal místo v městské radě. Právě tomuto pokušení pak Prorok krátce podlehl.

Co se tedy stalo? Nedodrželi snad městští potentáti dohodu, neboť se domnívali, že flirtováním s mnohobožstvím se Muhammad v očích svých následovníků zdiskreditoval? Odmítali jeho stoupenci přijmout zjevení týkající se bohyň? Litoval Muhammad sám toho, že se zpronevěřil vlastním ideálům a podlehl volání sirén přijatelnosti? Odpovědět s jistotou nebylo možné a mezery v historických záznamech musela vyplnit představivost. Korán se však zmiňoval o tom, že pokušení byli vystaveni všichni proroci. „Nevyslali jsme před tebou posla ani proroka, aby satan nebyl podvrhl do přání jeho něco nevhodného," uváděla dvaadvacátá *súra*. Pokud tedy případ satanských veršů byl Muhammadovým pokušením, je třeba říct, že z něj vyšel docela obstojně. Přiznal skutečnost, že byl pokušení vystaven, a zároveň je zavrhl. Tabarí ho cituje takto: „Vymyslel jsem si proti Bohu jisté věci a přičítal mu slova, která nevyřkl." Monoteismus islámu zůstal poté, co byl podroben zkoušce ohněm, neochvějný a silný navzdory pronásledování, vyhnanství a válce, Prorok zanedlouho zvítězil nad svými nepřáteli a nová víra se šířila jako vítězný požár po celém světě.

„Vy syny byste měli mít a On pouze dcery? To vskutku rozdělení by bylo nerovné."

„Skutečné" verše, andělské nebo božské, mluvily jasně: právě ženství okřídlených bohyň – „vznešených labutí" – bylo příčinou jejich méněcennosti a nepravosti a prokázalo, že nemohly být Božími dětmi podobně jako andělé. Zrození velké myšlenky někdy odhalí její budoucí tvář; způsob, jímž nové přichází na svět, je proroctvím toho, jak se bude chovat, až zestárne. Při zrodu této konkrétní myšlenky byla ženskost nahlížena jako překážka dosažení vznešenosti.

Dobrý příběh, pomyslel si, když o tom všem četl. Již tehdy snil, že se stane spisovatelem, a založil onen příběh kamsi do kouta mysli, aby se k němu mohl případně v budoucnu vrátit. O dvacet let později zjistil přesně, jak dobrý byl.

JE SUIS MARXISTE, TENDANCE GROUCHO, hlásal nápis na jedné z pařížských zdí onoho revolučního jara. Několik týdnů po pařížských událostech v květnu 1968 a pár nocí před jeho promocí se nějaký anonymní chytrák, dost možná marxista Grouchova typu, rozhodl přemalovat mu jeho buržoazní, elitářský vysokoškolský pokoj a na stěny a nábytek, o gramofonu a oblečení nemluvě, vychrstl kýbl omáčky s cibulí. V duchu dávné tradice spravedlnosti a práva, jíž se koleje v Cambridgi pyšnily, King's College rozhodla, že je za ten binec odpovědný sám, ignorovala jeho námitky a informovala jej, že pokud škodu neuhradí, nebude připuštěn k promoci. Byl to první, leč bohužel ne poslední případ, kdy byl falešně obviněn ze šíření špíny.

Zaplatil a ve vzdorné náladě vyrazil na promoci v hnědých botách. Okamžitě ho vytáhli z průvodu jeho náležitě černě obutých vrstevníků a nařídili, aby se přezul. Lidé v hnědých botách byli z jakýchsi záhadných důvodů považováni za nepřiměřeně oděné, a i v tomto případě se jednalo o rozsudek, proti kterému nebylo možné se odvolat. Opět ustoupil, letěl se přezout, jen tak tak se stihl do průvodu vrátit, a když na něj přišla řada, musel uchopit univerzitního úředníka za malíček a stoupat za ním pomalu vzhůru, kde na mohutném trůnu dřepěl prorektor. Poklekl u starcových nohou, pozvedl ruce, dlaně sepjaté v gestu úpěnlivé prosby, a latinsky požádal o titul, na jehož získání, nemohl se zbavit dojmu, tři roky velmi usilovně pracoval, podporován s vynaložením značných prostředků rodinou. Byl poučen, že má držet ruce vysoko nad hlavou, aby se prorektor, až se bude naklánět, aby je stiskl, ze svého velkého křesla nepřekotil a nespadl na něj.

Při vzpomínce na tyto okamžiky jej vždy šokovala vzpomínka na jeho pasivitu, jakkoliv bylo těžké si představit, co jiného mohl udělat. Mohl odmítnout škodu uhradit, mohl se odmítnout přezout, mohl odmítnout vkleče pokorně žádat o svůj bakalářský titul. Raději se však podvolil, aby jej dostal. Vzpomínka na toto podvolení dále posílila jeho tvrdohlavost a oslabila ochotu ke kompromisům, k ustupování nespravedlnosti bez ohledu na přesvědčivost jejích důvodů. Jakákoliv nespravedlnost u něj pak už vždy vyvolávala vzpomínku na omáčku. Nespravedlnost byla hnědá, hrudkovitá tuhnoucí kapalina, jež

štiplavě páchla po cibuli a vháněla slzy do očí. Příkoří byl pocit, jaký člověk zažívá, když běží na poslední chvíli zpátky do svého pokoje, aby si přezul zapovězené hnědé boty. Byla to situace, kdy je člověk nucen žebrat na kolenou v mrtvém jazyce o něco, co mu právem náleží.

O mnoho let později vyprávěl tento příběh na slavnostní promoci v Bard College. „Toto je poselství, které jsem si odvodil z podobenství o neznámém omáčkovém atentátníkovi, o zakázané obuvi a vrávoravém prorektorovi na trůnu a jež vám zde dnes předávám," řekl třídě promujících jednoho slunečného odpoledne roku 1996 v Annandale-on-Hudson ve státě New York. „Za prvé, pokud za vámi někdy v životě přijdou a obviní vás z nějakého takového omáčkového útoku – k čemuž nepochybně dojde –, přičemž vy na něm neponesete žádnou vinu, nenechte si to hodit na krk. Za druhé: ti, kdo vás odmítnou přijmout, protože máte na nohou nevhodné boty, nestojí za to, abyste se nimi setkali. A za třetí: před žádným člověkem si neklekejte. Braňte svá práva." Členové tohoto ročníku si pro své tituly doskákali, někteří bosí, jiní s květinami ve vlasech, rozjásaní, zvedající zaťaté pěsti, roztančení, bez zábran. *Tak to má být*, pomyslel si. Byl to přímo protipól cambridgeské formálnosti, a neobyčejně jej těšil.

Rodiče na jeho promoci nepřijeli. Otec prohlásil, že letenky jsou pro ně příliš drahé. Nebyla to pravda.

Mezi jeho vrstevníky byli spisovatelé – Martin Amis, Ian McEwan –, jejichž kariéra odstartovala, jakmile se vyklubali ze skořápky, a kteří se vznesli do výšky jako vznešené labutě. Jeho vlastní rané naděje naplněny nebyly. Nějaký čas bydlel v Acfold Road nedaleko Wandsworth Bridge Road, v podkroví domu, který sdílel se svou sestrou Samín a třemi přáteli z Cambridge. Vytáhl za sebou schůdky, zavřel padací dveře a byl sám v trojúhelníkovém, dřevěném světě, v němž předstíral, že píše. Neměl tušení, co vlastně dělá. Dlouho se žádná kniha nerýsovala. V těchto raných časech jeho osobnost nepříznivě poznamenal zmatek, který, jak později pochopil, byl jeho vnitřním zmatkem, konsternací z toho, kým a čím se stal poté, co byl zbaven svých bombajských kořenů. Často býval nabroušený a zaplétal se do vášnivých hádek o malichernostech. Drásal ho vnitřní spár napětí a musel se namáhat, aby skryl strach. Nic z toho, o co se snažil, se nedařilo. Aby té unikl podkrovní marnosti, začal hrát v alternativních divadelních spolcích – „Sidewalk", „Zatch" – v Oval House

v Kenningtonu. Navlékl se do dlouhých černých šatů, nasadil si blond paruku, a aniž si oholil knír, hrál jakousi mužskou tetu Sally v kusu napsaném kolegou z Cambridge Dustym Hughesem. Účinkoval v britské verzi muzikálu *Viet Rock*, agitky proti válce ve Vietnamu pocházející od newyorské skupiny La MaMa. K jeho vlastnímu tvůrčímu vývoji však tato vystoupení příliš nepřispěla, a k dovršení všeho se ocitl na mizině. Rok po absolvování Cambridge byl na podpoře. „Tohle mám říct přátelům?" zvolal Anís Rushdie, poté co mu oznámil své literární ambice, a když teď stál ve frontě spolu s ostatními nezaměstnanými, začínal chápat, co měl otec na mysli. V domě na Acfold Road však neměl problémy sám. Samín měla neúspěšný poměr s jedním z jeho přátel z univerzity, Stephenem Brandonem, a když jejich vztah zkrachoval, vydala se zpátky domů. Vystřídala ji mladá žena jménem Fiona Ardenová, kterou pak jedné noci našel bezvládně ležet pod schody poté, co spolykala ampulku prášků na spaní. Křečovitě se ho chytila za zápěstí, a odjeli pak spolu sanitkou do nemocnice, kde jí vypumpovali žaludek a zachránili život. Z podkroví se po tomto incidentu odstěhoval a v Chelsea a Earls Court vystřídal několik bytů pronajatých společně se spolubydlícími. O čtyřicet let později se o Fioně doslechl znovu. Byla baronkou, členkou Sněmovny lordů a úspěšnou podnikatelkou. Mládež na tom byla často mizerně a boj o uplatnění vysiloval, ale někdy pak přece jen přišly lepší časy.

Nedlouho poté, co z Acfold Road odešel, jakýsi místní chuligán dům zapálil.

Dusty Hughes sehnal práci jako reklamní textař v agentuře J. Walter Thompson na Berkeley Square. Ze dne na den si finančně výrazně polepšil a s krásnými blond modelkami točil reklamy na šampony. „Měl bys to taky zkusit," řekl mu. „Je to hračka." Absolvoval tedy zkušební test – sepsal reklamní text na čokoládové bonbóny After Eight a slogan vyzývající řidiče, aby používali bezpečnostní pásy, na melodii písně Chucka Berryho „No Particular Place to Go" a pokusil se, jak po něm chtěli, vysvětlit návštěvníkovi z Marsu maximálně sto slovy, co je to chléb a jak připravit toust – a neuspěl. Podle názoru úctyhodné JWT mu chybělo potřebné nadání. Nakonec sehnal práci u menší a méně významné agentury Sharp MacManus na Albemarle Street, a zahájil tak konečně svou profesní kariéru. Hned první den mu dali za úkol vymyslet reklamu pro časopis se slevovými kupóny, který nabízel doutníky ve vánočním balení na způsob prskavek. V hlavě měl naprosté prázdno. „Kreativní ředitel" Oliver Knox, který se později stal slavným romanopiscem, se mu nakonec naklonil přes

rameno a zamumlal: „Pět třaskavých nápadů od Players, a vánoce budou mít jiskru!“ *Aha*, pomyslel si a připadal si hloupě, *tak takhle se na to musí*.

V kanceláři seděl s tmavovlasou kráskou Fay Coventryovou, která chodila s Tomem Maschlerem z nakladatelství Jonathan Cape. Každé pondělí mu vyprávěla historky z víkendů strávených s jejich zábavnými přáteli „Arnoldem“ (Weskerem), „Haroldem“ (Pinterem) a „Johnem“ (Fowlesem). Byly úchvatné – kolik legrace ti všichni společně užili! Závist, zášť, touha a zoufalství se v srdci mladého reklamního textaře převalovaly jedno přes druhé. Svět literatury byl na dosah ruky a zároveň strašlivě daleko. Když Fay z firmy odešla, provdala se za Maschlera a později se stala uznávanou gastrokritičkou, pocítil téměř úlevu, že literární svět, do kterého mu umožnila tak trýznivě nahlédnout, se mu znovu vzdálil.

Univerzitu dokončil v červnu 1968. *Děti půlnoci* vyšly v dubnu 1981. Trvalo mu téměř třináct let, než vůbec začal. Během této doby napsal nesnesitelné množství nesmyslů. Byl mezi nimi román „Pírova kniha“, který nemusel být špatný, kdyby věděl, jak jej napsat. Šlo o příběh svatého muže, *píra*, který byl v zemi podobné Pákistánu zneužit dalšími třemi muži, vojákem, politikem a podnikatelem, jako vůdce převratu, po němž se měl stát pouhou loutkou, zatímco skutečnou mocí by disponovali oni. Ukázalo se ale, že je schopnější a nelítostnější než jeho stoupenci, kteří si uvědomili, že pustili ze řetězu monstrum, jež nedokážou ovládat. Bylo to mnoho let předtím, než ájatolláh Chomejní ovládl revoluci, v níž měl sehrát podobnou roli. Kdyby byl román napsán přímočaře jako politický thriller, mohl k něčemu být; místo toho byl však vyprávěn jako „proud vědomí“ několika různých postav a stal se víceméně nesrozumitelným. Nikomu se nelíbil. Na vydání neměl šanci. Bylo to dítě, které se narodilo mrtvé.

A mělo být hůř. BBC vyhlásila soutěž, jejímž cílem bylo nalézt nového televizního dramatika; zaslal do ní hru, ve které vystupovali dva zločinci ukřižovaní společně s Kristem a hovořící spolu ještě před jeho příchodem na Golgotu na způsob Beckettových tuláků Didiho a Goga. Hra se (jak jinak) nazývala „Křížový výslech“. Byla nehorázně hloupá. Soutěž nevyhrála. Po ní následoval další text románové délky, „Protivník“, psaný v pynchonovském stylu a tak špatný, že ho nikdy nikomu neukázal. Nad vodou ho teď držela jen reklama. Mluvit o sobě jako o prozaikovi neměl odvahu. Byl reklamním textařem, který jako všichni reklamní textaři snil o tom, že se stane spisovatelem. Zatím věděl jen to, že k tomu dosud nedošlo.

Bylo zvláštní, že tak zapřisáhle nenáboženský člověk se dál snažil psát o víře. Víra ho opustila, ale téma zůstalo a dotíralo na jeho představivost. Jeho bezbožnou mysl formovaly struktury a metafory náboženství (hinduismu a křesťanství stejně jako islámu) a velké existenciální otázky, kterými se zabývala – Kde jsme se tu vzali? A když už jsme tady, jak máme žít? –, byly i jeho otázkami, i když závěry, k nimž dospěl, nevyžadovaly verdikt žádného božského arbitra a zcela určitě ani výklad a s ním související sankce ze strany jakékoliv pozemské kněžské třídy. První román *Grimus* mu vydala Liz Calderová u Victora Gollancze, odkud později přešla do nakladatelství Jonathan Cape. Vycházel z *Mantik ut-tair* neboli *Ptačího sněmu*, mystické výpravné básně súfijského muslima Faríduddína Attára, narozeného v Níšápúru v dnešním Íránu ve dvanáctém století, čtyři roky po smrti nejslavnějšího místního rodáka, Omara Chajjáma. Jeho dílo – jakási obdoba *Poutníkovy cesty* Johna Bunyana – popisuje dudkem vedenou výpravu třiceti ptáků, provázenou sérií utrpení a zjevení, přes sedm údolí ke Káfu, hoře s kruhovým úpatím, která je domovem jejich boha Simurga. Když dorazí na vrchol hory, žádného boha nenajdou a dostane se jim vysvětlení, že jméno Simurg, rozdělené na své dvě slabiky, znamená „třicet ptáků". Poté co překonali trýzně spojené s jejich výpravou, se tak ptáci sami stali bohem, kterého hledali.

„Grimus" byla přesmyčka jména „Simurg". V jeho převyprávění Attárova příběhu ve vědeckofantastickém stylu hledal Indián s nepříliš uctivým jménem Třepetající se orel tajemný Ostrov telat. Román vyvolal většinou odmítavé, občas téměř posměšné reakce, a jeho přijetí jím hluboce otřáslo. Aby nepodlehl zoufalství, napsal kvapně krátkou satirickou prózu, v níž byla kariéra indické ministerské předsedkyně Indiry Gándhíové přenesena do světa bombajského filmového průmyslu. (Vzdáleným vzorem pro ni byla satira Philipa Rothe o Richardu M. Nixonovi *Náš klan*.) Vulgárnost celého příběhu – ústřední hrdince, vlivné filmové hvězdě, v jedné fázi vyroste na těle penis jejího mrtvého otce – se zasloužila o to, že stejně rychle, jak vznikl, byl i odmítnut. Níž se už nedalo klesnout.

Šesté údolí, jímž cestovalo třicet ptáků v Attárově básni, bylo místem zmatku, kde začali pociťovat, že nic nevědí a ničemu nerozumějí, a následkem toho propadli beznaději a zármutku. Sedmým údolím bylo údolí smrti. Mladý reklamní textař a neúspěšný romanopisec si v polovině sedmdesátých let připadal jako jednatřicátý zoufalý pták.

Svět reklamy s ním navzdory své pověsti velkého nepřítele talentu zacházel vcelku vlídně. Pracoval nyní u větší agentury Ogilvy & Mather, jejíž zakladatel David Ogilvy byl autorem slavného výroku: „Zákazník není žádný blbec, je to vaše manželka." Vyskytlo se pár zádrhelů, například když mu jistá americká letecká společnost odmítla dovolit, aby v jejích reklamách figurovaly černé letušky, přestože šlo o členky jejího vlastního personálu. „Co by tomu asi řekly odbory?" otázal se, a zástupce klienta odpověděl: „Vy jim to jistě nepovíte, že?" Jindy odmítl pracovat na reklamě pro solené hovězí firmy Campbell, protože se vyrábělo v Jižní Africe a Africký národní kongres vyzval k bojkotu zboží tohoto druhu. Mohli ho vyhodit, ale zadavatel na tom netrval, a tak vyhozen nebyl. Ve světě reklamy sedmdesátých let se nekonformní lidé a podivíni nepropouštěli. Propouštěni byli ti, kdo usilovně dřeli a ze všech sil se snažili si práci udržet. Pokud člověk předstíral, že je mu to fuk, do práce chodil pozdě a vysedával a popíjel na dlouhých obědech, dočkal se povýšení a lepšího platu a bohové se ze svých výšin jeho kreativní výstřednosti usmívali, přinejmenším dokud v zásadě odváděl práci, kterou po něm vyžadovali.

Většinu času měl to štěstí, že pracoval s lidmi, kteří ho oceňovali a podporovali, s nadanými jedinci, kteří často chápali reklamu tak jako on, coby odrazový můstek k lepším věcem nebo jako zdroj snadného příjmu. Připravil reklamní spot na lepicí pásku Scotch Magic Tape, v němž John Cleese demonstroval její přednosti, zejména to, že je po aplikaci neviditelná („A tady vidíte, že na rozdíl od této obyčejné pásky, která, jak vidíte, vidět je, vidět není"); jiný, na barvu na vlasy firmy Clairol s názvem Loving Care, režíroval Nicolas Roeg, slavný tvůrce filmů *Představení* a *Teď se nedívej*. Po dobu téměř šesti měsíců roku 1974, kdy byl v důsledku hornické stávky pracovní týden zkrácen na tři dny a v nahrávacích a dabingových studiích na Wardour Street docházelo ke každodenním výpadkům elektřiny a obrovskému chaosu, točil tři spoty týdně pro *Daily Mirror* a navzdory všem problémům byly do jednoho odvysílány včas. Po téhle zkušenosti se už v oblasti filmu nebylo čeho obávat. Díky reklamě se také seznámil s Amerikou, když ho vyslali na cestu napříč Spojenými státy, aby se podílel na sérii reklam pro U. S. Travel Service se sloganem „Velké americké dobrodružství" a fotografiemi legendárního Elliota Erwitta. S dlouhými vlasy a knírem dorazil na sanfranciské letiště, kde nápis na velké ceduli hlásal: PÁR MINUT PROHLÍDKY NAVÍC JISTĚ STOJÍ ZA TO, ŽE VAŠE DĚTI ZACHRÁNÍME PŘED METLOU DROG. Jakýsi úžasně křupansky vyhlížející Američan souhlasně ceduli glosoval. Pak, jako by se změnil v kohosi

zcela jiného a aniž by si byl vědom jakýchkoliv rozporů ve svém postoji, se obrátil k dlouhovlasému cizinci s knírem – který vypadal, nutno přiznat, jako by měl v úmyslu zamířit rovnou do Haight-Ashbury, světové metropole „alternativní kultury" sexu, drog a rock'n'rollu – se slovy: „Chlapče, je mi tě opravdu líto, protože u tebe něco najdou, i když budeš úplně čistej." Žádné drogy však mladému reklamnímu textaři podstrčeny nebyly, a tak mohl do kouzelného království konečně vstoupit. Když dorazil do New Yorku, hned první večer se musel obléknout do té nejprapodivnější z uniforem, obleku s kravatou, aby ho přátelé mohli vzít na drink do baru Windows on the World v nejvyšším patře Světového obchodního centra. Na tenhle první obraz nikdy nezapomněl – na ony mohutné budovy, které jako by říkaly: *Jsme tu navždy.*

Sám si připadal trapně provizorně. Zatímco jiného by pravděpodobně těšilo, že se úspěšně zapracoval, v jeho případě mírnila vnitřní neklid skutečnost, že byli s Clarissou šťastni. Ony niterné problémy, zejména opakovaně potvrzená neschopnost nastoupit standardní spisovatelskou dráhu, však nadále ovládaly jeho myšlenky. Rozhodl se zapomenout na kritiku ze strany jiných a místo toho se pustit do své vlastní. Začínal už chápat, že nedostatky jeho psaní souvisí s čímsi nedostatečným, nesprávně pochopeným, v něm samém. Nestal-li se spisovatelem, kterým se vnitřně cítil být, bylo to tím, že nevěděl, kým je, a pozvolna na to ze svého potupného místa na literárním dně začínal přicházet.

Byl přistěhovalcem. Byl jedním z těch, kdo skončili daleko od místa, z něhož vzešli. Přistěhovalectví zpřetrhalo všechny tradiční kořeny jeho já. Zakořeněné já vzkvétalo v místě, které dobře znalo, mezi jinými, kteří je dobře znali, drželo se zvyků a tradic, s nimiž bylo spolu s celým společenstvím obeznámeno, a mluvilo vlastním jazykem uprostřed jiných, kteří činili totéž. Z těchto čtyř kořenů – místa, společenství, kultury a jazyka – přišel o tři. Do milované Bombaje už nemohl; rodiče prodali ve stáří jeho někdejší domov, aniž by se o tom s kýmkoliv radili, a ze záhadných důvodů utekli do pákistánského Karáčí. Život tam je ale neuspokojoval; proč by také měl? Ve srovnání s Bombají bylo Karáčí totéž jako Duluth vedle New Yorku. Důvody, jež pro přestěhování uvedli, také nepůsobily věrohodně. Tvrdili, že se v Indii jako muslimové cítili stále víc jako cizinci. Údajně také chtěli najít dcerám vhodné muslimské manžely. Bylo to matoucí.

Po dlouhých letech naplněných lhostejností vůči náboženské víře se oháněli náboženskými důvody. Nevěřil jim ani minutu. Byl přesvědčen, že k tomu, aby prodali dům, který jim byl tak dlouho domovem, a opustili město, jež milovali, je musely dohnat obchodní, daňové či jiné konkrétní problémy. Bylo tu cosi podezřelého, jakési tajemství, které mu nechtěli odhalit. Když se o tom někdy zmínil, nedočkal se odpovědi. Tuto záhadu nikdy nerozluštil. Oba jeho rodiče zemřeli, aniž přiznali existenci jakékoliv tajné příčiny. Ani v Karáčí se však nechovali zbožněji než v Bombaji, takže vysvětlení odkazující na postavení muslimů i nadále působilo neadekvátně a nepravdivě.

Bylo znepokojující nechápat, proč se jeho život tak proměnil. Často si připadal nesmyslně, ba absurdně. Byl chlapcem z Bombaje, který svůj život přesadil do Londýna mezi Angličany, ale často mu připadalo, že nenáleží tam ani onam. Zůstával zakořeněn v rodném jazyce, ale začal si uvědomovat, jak hluboce pociťuje ztrátu ostatních kořenů a jak zmatený je z toho, kým se stal. Miliony migrantů se v téže době potýkaly s kolosálními problémy v podobě bezdomovectví, hladu, nezaměstnanosti, nemocí, pronásledování, odcizení, strachu. Byl jedním z těch šťastnějších, ale jeden velký problém zasáhl i jeho: problém autenticity. Přestěhované já se nevyhnutelně proměnilo z homogenního v heterogenní; náleželo nyní více místům, a místo aby se utvrdilo ve své jedinečnosti, násobilo se, neboť muselo reagovat na více forem bytí a s nimi spojený chaos. Bylo možné vyhnout se vykořeněnosti a místo toho zakořenit ve více prostředích? Netrpět ztrátou kořenů, ale těžit z jejich přemíry? Tyto různé kořeny by ovšem musely být stejně nebo téměř stejně silné, a měl obavu, že jeho vazba na Indii se oslabila. Potřeboval se znovu dobrat své indické identity, kterou ztratil nebo jejíž ztráta mu zjevně hrozila. Já tkvělo jak ve svém původu, tak v cestě, na niž se vydalo.

Aby poznal význam této cesty, musel začít znovu od začátku a učit se za pochodu.

Právě v tomto bodě svých meditací si vzpomněl na „Salíma Sináího". Tento ur-Salím ze západního Londýna byl sekundární postavou jeho zavrženého rukopisu „Protivníka" a byl záměrně vytvořen jako alter ego. Jméno „Salím" bylo narážkou na bombajského spolužáka Salíma Merchanta (a rovněž blízké „Salmanovi") a „Sináí" na muslimského polyhistora Ibn Sínu (Avicennu) z jedenáctého století, podobně jako bylo jméno „Rushdie" odvozeno od Ibn Rušda. Salím z „Protivníka" byl značně nevýrazný chlapík, který si zasloužil, aby ulicí Ladbroke Grove odkráčel do zapomnění, měl ale vlastnost, která

náhle nabyla na významu: narodil se o půlnoci ze 14. na 15. srpna 1947, v okamžiku „půlnoční svobody“, kdy Indie dosáhla nezávislosti na britské nadvládě. Nabízela se otázka, zda si tenhle bombajský Salím, půlnoční Salím neříká o svou vlastní knihu.

Sám se narodil na den přesně osm týdnů před koncem impéria. Vzpomněl si na otcův vtípek: „Narodil se Salman, a osm týdnů nato vzali Britové nohy na ramena.“ Salímův výkon byl ještě impozantnější: Britové utekli přesně v okamžiku, kdy se narodil.

Na svět přišel na klinice doktora Širodkara – slavného gynekologa V. N. Širódkara, vynálezce známého „Širódkarova stehu“ neboli cervikální cerkláže –, a nyní se chystal tohoto lékaře pod novým jménem vzkřísit. Čtvrť Westfield Estate s vyhlídkou na Warden Road (dnes přejmenovanou na Bhulabhai Desai Road) a s vilami odkoupenými od odcházejících Angličanů a pojmenovanými po britských královských palácích Glamis, Sandringham, Balmoral a Windsor – jeho domovem – se znovuzrodila pod názvem Methwoldovy vily a z „Windsoru“ se stal „Buckingham“. Katedrální škola, založená „pod záštitou Anglo-skotské vzdělávací společnosti“, si své jméno podržela, zatímco drobné i významnější příhody z dětských let – ztráta konečku prstu v zabouchnutých dveřích, smrt spolužáka při vyučování, „The Clouds Will Soon Roll By“ v podání Tonyho Brenta, jazzové muzicírování o nedělních dopoledních v Kolabě a Nánávatího aféra, slavná kauza, v níž úspěšný důstojník námořnictva zavraždil milence své manželky a postřelil také ji, dostaly fikční převlek. Brány paměti se otevřely a minulost vtrhla dovnitř. Měl v hlavě knihu, stačilo ji napsat.

Na okamžik se zdálo, že by to mohl být prostý román o dětství, ale záhy se začaly projevovat důsledky data narození. Jestliže Salím Sinái, znovu vytvořený v jeho fantazii, a znovuzrozený národ byli dvojčaty, kniha musela vyprávět příběh obou. Dějiny se hrnuly do stránek jeho knihy, dějiny velké i soukromé, tvořivé i ničivé, a on pochopil, že také tento rozměr jeho předchozí díla postrádala. Byl vzděláním historik, a součástí jeho literární tvorby muselo být tudíž i klíčové téma historického bádání, totiž pochopení toho, že životy jednotlivců, komunit, národů a společenských tříd jsou sice utvářeny velkými silami, ale přesto si občas uchovají schopnost směřování těchto sil změnit. Začínalo jej to vzrušovat. Našel místo, kde se soukromé protínalo s veřejným, a svou knihu se chystal vystavět na této křižovatce. Politické a osobní už nebylo možné oddělovat. Nepsala se už doba Jane Austenové, která v celém svém díle, vzniklém během napoleonských válek, necítila potřebu se o těchto válkách vůbec zmínit a pro niž bylo hlavní

úlohou britských vojáků nosit uniformy a být ozdobou společenských sešlostí. Nebylo již rovněž možné psát uhlazenou angličtinou E. M. Forstera. Indie nebyla uhlazená. Byla *drsná*. Byla drsná, přelidněná, vulgární a hlučná a vyžadovala jazyk, který by tomu odpovídal, a on byl odhodlán se pokusit takový jazyk nalézt.

Uvědomoval si, že se pouští do obrovského projektu, ve kterém buď vyhraje, nebo prohraje úplně všechno, a že riziko neúspěchu je daleko větší než naděje na úspěch. Došel rovněž k závěru, že mu to nevadí. Pokud se měl ještě jednou naposledy pokusit dosáhnout toho, o čem snil, nechtěl, aby výsledkem jeho úsilí byla neškodná, konzervativní, průměrná kniha. Chystal se udělat z uměleckého hlediska to nejnáročnější, na co dokázal pomyslet, a tohle bylo ono, tenhle zatím bezejmenný román, „Sinái", ne, to by nešlo, lidé by si mysleli, že se týká konfliktu na Blízkém východě nebo Desatera přikázání, „Dítě půlnoci", ale těch dětí bude muset být víc, že, kolik se jich mohlo narodit úderem půlnoci, stovky, snad i tisíc, a proč ne tisíc a jedno, takže „Půlnoční děti"? Ne, to zní nudně, jako když se pedofilové shromažďují na černý sabat, ale… *Děti půlnoci*? To je ono!

Záloha na *Grimuse* činila královských sedm set padesát liber a práva na překlad byla prodána do Francie a Izraele, takže v bance měl nějakých osm set dvacet pět liber, a tak se zhluboka nadechl a navrhl Clarisse, že se vzdá svého dobře placeného místa u Ogilvyho a že spolu pojedou do Indie na tak dlouho, nakolik jim vystačí peníze, budou cestovat co nejlevněji, zkrátka se ponoří do nevyčerpatelné indické reality, aby se z toho rohu hojnosti mohl zhluboka napít a pak se vrátit domů a psát. Okamžitě souhlasila. Miloval ji pro jejího dobrodružného ducha, téhož, který ji odvedl od matkou schváleného pana Leworthyho z kentského Westerhamu do jeho náruče. Ano, všechno vsadí na jednu kartu. Až doteď ho podporovala a bude mu oporou i nadále. Vydali se na svou indickou odyseu, nocovali v levných podnicích, cestovali dvacet hodin v autobusech, kde jim za jízdy zvracela na nohy kuřata, hádali se v Chadžuráhu s vesničany, kteří považovali slavný chrámový komplex s tantrickými plastikami za obscénní a určený jen pro turisty, znovuobjevovali Bombaj a Dillí, pobývali u starých rodinných přátel a nejméně jednoho obzvláště nepohostinného strýce a jeho nové a ještě méně pohostinné australské ženy, která konvertovala k islámu a nemohla se dočkat, až vypadnou, a pak ho, o mnoho let později, žádala dopisem o peníze. V Benáresu objevil útulek pro vdovy a v Amritsaru navštívil Džalijánválskou zahradu, dějiště nechvalně známého masakru z roku 1919

spáchaného vojáky generála Dyera, a pak se vrátil, naplněn Indií až k prasknutí, aby svou knihu napsal.

O pět let později se s Clarissou vzali, narodil se jim Zafar, román byl hotov a našel nakladatele. Když na jednom autorském čtení v publiku povstala indická žena a řekla: „Děkuji vám, pane Rushdie, protože jste vyprávěl můj příběh," cítil, jak se mu dojetím svírá hrdlo. Jiná Indka na jiném čtení řekla: „Pane Rushdie, četla jsem váš román *Děti půlnoci*. Je velmi dlouhý, ale dočetla jsem ho. A chtěla bych vám položit jednu otázku: co jste jím chtěl říct?" Jakýsi goanský novinář mu sdělil: „Máte štěstí, že jste dokončil svoji knihu jako první," a ukázal mu na stroji napsanou kapitolu svého vlastního románu o chlapci narozeném v Goe o téže půlnoci. Časopis *New York Times Book Review* uvedl, že román „působí dojmem, jako by celý jeden kontinent nalezl svůj hlas", a mnoho literárních hlasů jižní Asie, hovořících nesčetnými jazyky subkontinentu, na to zareagovalo hlasitým: „Ani náhodou!" Dostavilo se také mnoho věcí, o nichž se ani neodvážil snít – literární ceny, komerční úspěch a s tím vším spojená popularita. Indie si knihu zamilovala a jejího autora si přivlastnila stejným způsobem, jakým si doufal on znovu přivlastnit ji, a takové ocenění předčilo jakoukoliv literární cenu. Na samém dně našel dveře poslušné pokynu sezame, otevři se, jež vedly na svěží vzduch nahoře. Po Chomejního *fatvě* se na témže dně ocitl znovu, a znovu tam nalezl sílu jít dál a být o to víc sám sebou.

Po indické výpravě se částečně vrátil k reklamě a přesvědčil nejprve Ogilvyho a později agenturu Ayer Barker Hegemann, aby ho zaměstnali na dva či tři dny v týdnu, což mu dovolovalo věnovat se čtyři až pět dní knize, z níž se vyvinuly *Děti půlnoci*. Po jejich vydání došel k názoru, že přišel čas, aby s touto prací bez ohledu na její finanční přínos jednou provždy skončil. Měl malého synka a peněz nebylo nazbyt, ale musel to udělat. Zeptal se Clarissy, co si o tom myslí. „Museli bychom se připravit na to, že budeme chudí," řekl jí. „Jasně," odpověděla bez váhání. „Musíš do toho jít." Komerční úspěch knihy, který ani jeden z nich nečekal, jim pak připadal jako odměna za společnou ochotu provést skok ze zajištěné existence do finanční nejistoty.

Když odcházel, jeho šéf se domníval, že chce dostat přidáno. „Ne," řekl. „Chci jen zkusit psát na plný úvazek." Ach tak, odpověděl šéf, vy tedy chcete přidat *hodně*. „Ne, opravdu," řekl. „Nechci se s vámi handrkovat. Podávám jenom výpověď s třicetidenní lhůtou. Ode

dneška za jednatřicet dnů sem přestanu chodit.“ Hmm, opáčil šéf. Tolik peněz vám opravdu dát nemůžeme.

O jednatřicet dní později, v létě roku 1981, se stal spisovatelem na plný úvazek, a pocit osvobození, když naposledy odcházel z kanceláře agentury, byl opojný a povznášející. Vysvlékl se z reklamy jako z nechtěné kůže, ačkoliv byl nadále v koutku duše hrdý na svůj nejznámější slogan „Nechutně dobré!“ (který stvořil pro reklamu na šlehačkové dorty) a na svou kampaň se slovy s „bublinkou“ pro bublinkovou čokoládu Aero (o níž hlásaly billboardy, že je IRRESISTIBUBBLE a ADORABUBBLE, na bocích autobusů se skvěl nápis TRANSPORTABUBBLE, reklama zaměřená na prodejce používala výraz PROFITABUBBLE a samolepicí etikety na výkladních skříních hlásaly, že čokoláda je AVAILABUBBLE HERE). Když pak v témže roce *Děti půlnoci* získaly Man Bookerovu cenu, první telegram, který dostal – tehdy ještě poštovní zásilky takového druhu existovaly –, byl od jeho předtím poněkud dezorientovaného šéfa. „Gratuluju,“ stálo v něm. „Jeden z nás to někam dotáhl.“

Toho večera, kdy Man Bookerovu cenu dostal, kráčel právě s Clarissou k Stationers’ Hall, když potkal ráznou libanonsko-australskou nakladatelku Carmen Callilovou, zakladatelku feministického nakladatelství Virago. „Salmane,“ vykřikla na něj, „drahoušku, ty to vyhraješ!“ V tu chvíli si byl jistý, že mu přinesla smůlu a že nezvítězí. Seznam finalistů byl impozantní. Doris Lessingová, Muriel Sparková, Ian McEwan... neměl šanci. A k tomu D. M. Thomas s románem *Bílý hotel*, který mnozí kritici pokládali za mistrovský kus. (Obvinění z četných výpůjček z knihy Anatolije Kuzněcova *V rokli čeká smrt*, které – alespoň v očích některých lidí – pověst knihy poskvrnilo, mělo teprve přijít.) Ne, řekl Clarisse: zapomeň na to.

O mnoho let později mu členka poroty, významná moderátorka televizních programů o umění Joan Bakewellová řekla, že se bála, aby se Malcolm Bradbury, předseda poroty, nepokusil převálcovat své kolegy a přesvědčit je, aby vybrali *Bílý hotel*. V důsledku toho se ona a dva další porotci, kritička Hermione Leeová a profesor Sam Hynes z Princetonské univerzity, před závěrečným zasedáním sešli a vzájemně se ujistili, že se nenechají zviklat a budou hlasovat pro *Děti půlnoci*. Nakonec pro *Bílý hotel* hlasovali Bradbury a pátý porotce, Brian Aldiss, a *Děti půlnoci* zvítězily nejtěsnějším možným způsobem – třemi hlasy proti dvěma.